

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΚΕ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

**Η επίδραση της νομολογίας στην ανάπτυξη του Συστήματος
Κοινωνικής Πρόνοιας (Αλληλεγγύης)**

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ

Επιβλέπων:

Γαβριήλ Αμίτσης

Σπουδαστής:

Ιωάννης Καρατασάς

ΑΘΗΝΑ – 2018

**Η επίδραση της νομολογίας στην ανάπτυξη του
Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας (Αλληλεγγύης)**

Ε.Σ.Δ.Δ.Α.

Ιωάννης Καρατσάς

© 2018

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

«Δηλώνω ρητά ότι η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.»

Αθήνα, 12.12.2018

Ιωάννης Καρατσάς

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα της επίδρασης της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, στην ανάπτυξη του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας. Το θέμα, αν και νομικό, αναλύεται με τρόπο εύληπτο για κάθε ενδιαφερόμενο/η αναγνώστη/ρια. Στόχος είναι η εύρεση δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν, τυχόν, επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας. Οι αποφάσεις αυτές έχουν εκδοθεί είτε κατόπιν αίτησης ακύρωσης διοικητικών πράξεων είτε κατόπιν αίτησης αναίρεσης τελεσίδικων αποφάσεων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Μεθοδολογικά, η έρευνα της νομολογίας πραγματοποιήθηκε με δύο τρόπους: πρώτον, με βάση τους κύριους νόμους που διέπουν το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας και δεύτερον με βάση το άρθρο 21 του Συντάγματος και τις κοινωνικές ομάδες που αντλούν δικαιώματα από τις επιμέρους παραγράφους του άρθρου αυτού. Η μεθοδολογία εκπόνησης της εργασίας περιλάμβανε αναλυτική έρευνα, μελέτη και καταγραφή αποφάσεων από διάφορες (έντυπες και ηλεκτρονικές) πηγές νομολογίας. Βρέθηκαν εξήντα (60) συνολικά αποφάσεις, το κρίσιμο σκεπτικό των οποίων καταγράφεται συνοπτικά στο κύριο μέρος της εργασίας. Επίσης, αντικείμενο της έρευνας ήταν η διαπίστωση εκείνων των αποφάσεων που έχουν κρίνει αντισυνταγματικές, νομοθετικές διατάξεις οι οποίες έχουν εφαρμοστεί στις συγκεκριμένες υποθέσεις. Επισημαίνεται ότι δεν ερευνάται σε πόσες περιπτώσεις έχουν τελικά δικαιωθεί ή όχι οι προσφεύγοντες. Ελπίζεται ότι το αριθμητικό αποτέλεσμα μαζί με τα συμπεράσματα που δίδονται στον επίλογο να συνεισφέρουν, έστω το ελάχιστο, στην κατανόηση της επίδρασης της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας στο Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

Λέξεις – Κλειδιά:

Αίτηση Ακύρωσης

Αίτηση Αναίρεσης

Άρθρο 21 Συντάγματος

Κοινωνική Πρόνοια

Νομολογία

Συμβούλιο της Επικρατείας

ABSTRACT

The present paper deals with the impact of the case - law of the Council of State, as the Supreme Administrative Court, on the development of the (Social) Welfare System. The subject, albeit legal, is analyzed in an understandable way for any interested reader. The aim is to find judgments that have had an impact on the Welfare System. These judgments have been issued either on the basis of an application for the annulment of administrative acts or on the basis of an appeal for judgments of the administrative courts. Methodologically, the case - law survey was conducted in two ways: first, it was based on the main laws governing the Welfare System and secondly, based on the Article 21 of the Constitution and the social groups that derive rights from all the paragraphs of this article. The methodology of working out included analytical research, study and recording of judgments from various (paper and electronic) sources of case - law. There are sixty (60) judgements in total, the crucial rationale of which is summarized in the main part of this task. One of the main objects is also to identify those judgments which have mentioned as unconstitutional, legislative provisions that have been applied in specific cases. It should be noted that it is not investigated how many cases the applicants have eventually been convicted of. It is hoped that the numerical result, along with the conclusions given in the end, will contribute to a little knowledge of the impact of the case – law of the Council of State on the (Social) Welfare System.

Key – Words:

Annulment Application

Appeal

Article 21 of the Constitution

(Social) Welfare

Case – Law

Council of State

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Επέλεξα το θέμα της τελικής μου εργασίας, γοητευμένος από τον τίτλο της και βλέποντάς την ως μία δημιουργική πρόκληση με ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον. Στο διάστημα κατά το οποίο μελέτησα το σχετικό υλικό και εκπόνησα την εργασία μου, οδηγήθηκα σε σημαντικά συμπεράσματα σχετικά με την διαμόρφωση του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα, τα οποία έως τότε αγνοούσα. Παράλληλα, ένιωσα αφενός το αίσθημα του ενθουσιασμού για την ευκαιρία της δημιουργικής ενασχόλησης και αφετέρου την ανάγκη ευρύτερης περίσκεψης για το παρελθόν και το μέλλον του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, τα μέτρα πολιτικής του οποίου επηρεάζουν τις ζωές χιλιάδων ανθρώπων που βρίσκονται εντός ή υπό την απειλή κάποιου κοινωνικού κινδύνου.

Ευχαριστίες οφείλεται να δοθούν στον επιβλέποντα την εργασία κ. Γαβριήλ Αμίτση για την δημιουργική σύλληψη του θέματος, την γόνιμη συνεργασία μας, καθώς και για την ευκαιρία που έδωσε στους σπουδαστές του Τμήματος Διοίκησης Υπηρεσιών Κοινωνικής Φροντίδας να επιλέξουν αυτό το ενδιαφέρον και ευαίσθητο θέμα.

Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών

Α.Ε.Δ.	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
Α.Ε.Ι.	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Α.Σ.Ε.Π.	Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
Α.Σ.Π.Ε.	Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος
Δ.Δ.Τ.	Δημόσιος Διαδικτυακός Τόπος
Δ.Ε.Ε.	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
Δ.Ε.Η.	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΔΕφΑθ	Διοικητικό Εφετείο Αθηνών
ΔΕφΘεσσ	Διοικητικό Εφετείο Θεσσαλονίκης
ΔΕφΧαν	Διοικητικό Εφετείο Χανίων
Δ.Ο.Ε.	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
Δ.Ο.Υ.	Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία
ΔΠρΑθ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών
ΔΠρΑλεξ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Αλεξανδρούπολης
ΔΠρΚομ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Κομοτηνής
ΔΠρΠειρ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιώς
Δ.Σ.Α.	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
Δ.Σ.Θ.	Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
Ε.Δ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Ο.Κ.Φ.	Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας
Ε.Σ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Σ.Κ.Φ.	Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας
Ε.Σ.Υ.	Εθνικό Σύστημα Υγείας
Ι.Κ.Α.	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
Ι.Κ.Υ.	Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών
Κ.Ε.Α.	Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης
Μ.Κ.Φ.	Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας
Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
Ν.Π.Δ.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
Ο.Γ.Α.	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων

Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Κ.Α.	Οργανισμός Κοινωνικής Ασφάλισης
Π.Γ.Ν.Ν.Θ.Α.	Περιφερειακό Γενικό Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος Αθηνών
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΕ.Σ.Υ.Π.	Περιφερειακά Συστήματα Υγείας και Πρόνοιας
παρ.	παράγραφος
Σ	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
σ.	σελίδα
Υ.Κ.	Υπαλληλικός Κώδικας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	11
1. Στόχος και Αντικείμενο της εργασίας	11
2. Διάρθρωση ύλης	11
3. Μεθοδολογία	12
Κεφάλαιο Πρώτο: Κοινωνική Ασφάλεια και Κοινωνική Πρόνοια	14
1. Η Κοινωνική Ασφάλεια	14
A. Η έννοια της Κοινωνικής Ασφάλειας	14
B. Υπερεθνικό Θεσμικό πλαίσιο	15
2. Η Κοινωνική Πρόνοια	15
A. Ο ρόλος και οι θεμελιώδεις αρχές της Κοινωνικής Πρόνοιας	15
B. Η λειτουργία του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας	16
Γ. Το περιεχόμενο των προνοιακών πολιτικών	17
Κεφάλαιο Δεύτερο: Το Συμβούλιο της Επικρατείας	18
1. Το Συμβούλιο της Επικρατείας γενικά	18
A. Συνταγματική οριοθέτηση	18
B. Αρμοδιότητες Ολομέλειας και Τμημάτων	19
Γ. Ίδρυση και Θεσμικό Πλαίσιο	19
2. Πρόσφατες εξελίξεις στην Διοικητική Δικαιοσύνη και την Δικονομία του ΣτΕ	20

Κεφάλαιο Τρίτο: Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας με βάση τους κύριους νόμους που διέπουν το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας	23
1. Γενικά για τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας	23
2. Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας	24
α) Ν. 2646/1998 «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις»	24
β) Ν. 3106/2003 «Αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις»	25
γ) Ν. 3868/2010 «Αναβάθμιση του Εθνικού Συστήματος Υγείας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης»	26
δ) Ν. 4025/2011 «Ανασυγκρότηση Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Κέντρα Αποκατάστασης, Αναδιάρθρωση Ε.Σ.Υ. και άλλες διατάξεις»	26
ε) Άρθρο 29: «Ορισμός άστεγου», Ν. 4052/2012:	26
στ) Άρθρο 235 (περί Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης), Ν. 4389/2016	27
Κεφάλαιο Τέταρτο: Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας με βάση το άρθρο 21 του Συντάγματος	28
1. Άρθρο 21: Συνταγματική πρόβλεψη των δικαιωμάτων κοινωνικής πρόνοιας	28
2. Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας	29
Α. Άρθρο 21, παρ. 1 Σ	29
Β. Άρθρο 21, παρ. 2 Σ	37
Γ. Άρθρο 21, παρ. 3 Σ	45
Δ. Άρθρο 21, παρ. 4 Σ	46
Ε. Άρθρο 21, παρ. 5 Σ	47

ΣΤ. Άρθρο 21, παρ. 6 Σ	50
Επίλογος	52
Πίνακας: Αριθμός δικαστικών αποφάσεων ανά θεματική κατηγορία (παράγραφοι) του άρθρου 21 του Συντάγματος	52
1. Συμπεράσματα	52
2. Προτάσεις	54
Παράρτημα	56
Βιβλιογραφία	58

Εισαγωγή

1. Στόχος και Αντικείμενο της εργασίας

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η εύρεση αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας οι οποίες έχουν επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας. Οι αποφάσεις αυτές έχουν εκδοθεί είτε κατόπιν αίτησης ακύρωσης διοικητικών πράξεων είτε κατόπιν αίτησης αναίρεσης τελεσίδικων αποφάσεων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Η έρευνα της νομολογίας πραγματοποιήθηκε με δύο τρόπους: πρώτον, με βάση τους κύριους νόμους που διέπουν το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας και δεύτερον με βάση το άρθρο 21 του Συντάγματος και τις κοινωνικές ομάδες που αντλούν δικαιώματα από τις επιμέρους παραγράφους του άρθρου αυτού. Αντικείμενο της έρευνας είναι η διαπίστωση εκείνων των αποφάσεων που έχουν κρίνει αντισυνταγματικές νομοθετικές διατάξεις οι οποίες έχουν εφαρμοστεί στις συγκεκριμένες υποθέσεις. Επισημαίνεται ότι δεν ερευνάται σε πόσες περιπτώσεις έχουν τελικά δικαιωθεί ή όχι οι προσφεύγοντες.

Πριν από την έκθεση των πορισμάτων της νομολογίας, κρίθηκε χρήσιμο να εκτεθούν κάποιες βασικές έννοιες που αφορούν την Κοινωνική Ασφάλεια και την Κοινωνική Πρόνοια, καθώς και το Συμβούλιο της Επικρατείας και τη νομολογία του. Συνεπώς, το κύριο μέρος της εργασίας που αφορά την νομολογία (πρακτική εφαρμογή των κανόνων δικαίου) πλαισιώνεται από τη θεωρητική ανάλυση σημαντικών παραγόντων που θα βοηθήσουν τον αναγνώστη στην κατανόηση του πρακτικού μέρους.

2. Διάρθρωση ύλης

Η ύλη διαρθρώνεται σε τέσσερα Κεφάλαια και τον Επίλογο.

Το πρώτο Κεφάλαιο περιλαμβάνει δύο υποκεφάλαια. Το πρώτο αφορά την έννοια και το θεσμικό πλαίσιο της Κοινωνικής Ασφάλειας γενικά. Το δεύτερο αφορά τον ρόλο, τις θεμελιώδεις αρχές και την λειτουργία του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας ειδικά, καθώς και το περιεχόμενο των προνοιακών πολιτικών.

Το δεύτερο Κεφάλαιο αναφέρεται στο Συμβούλιο της Επικρατείας και συγκεκριμένα αφορά την συνταγματική του οριοθέτηση, την ίδρυση και το θεσμικό του πλαίσιο και τις αρμοδιότητες της Ολομέλειας και των Τμημάτων του. Επίσης, αναλύονται κάποιες πρόσφατες νομοθετικές εξελίξεις στη Διοικητική Δικαιοσύνη και την Δικονομία του ΣτΕ.

Στο τρίτο Κεφάλαιο εκτίθενται τα πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας του ΣτΕ με βάση τους κύριους νόμους που διέπουν το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας, αφού έχει προηγηθεί αναφορά γενικά για την σημασία της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Στο τέταρτο Κεφάλαιο εκτίθενται τα πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας για τις συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού που θεωρούνται υποκείμενα των σχετικών κοινωνικών δικαιωμάτων και λήπτες των προνοιακών παροχών, σύμφωνα με τις παραγράφους του άρθρου 21 του Συντάγματος.

Ο Επίλογος συντίθεται: από έναν συγκεντρωτικό Πίνακα με τις, ανά θεματική κατηγορία, αποφάσεις του τέταρτου Κεφαλαίου, συμπεράσματα και προτάσεις της εργασίας.

3. Μεθοδολογία

Μεθοδολογικά, η εργασία εκπονήθηκε ως εξής:

1. Για τα θεωρητικά Κεφάλαια, χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφία αφενός σχετική με την Κοινωνική Πρόνοια και αφετέρου σχετική με την συγκρότηση, τις αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Επικρατείας και τη νομολογία των δικαστηρίων ως πηγή διαμόρφωσης των γενικών αρχών του δικαίου.

2. Για την έρευνα της νομολογίας, απαιτήθηκε αναλυτική έρευνα, μελέτη και καταγραφή αποφάσεων από διάφορες (έντυπες και ηλεκτρονικές) πηγές νομολογίας. Βρέθηκαν εξήντα (60) συνολικά αποφάσεις, το κρίσιμο σκεπτικό των οποίων καταγράφεται συνοπτικά στο κύριο μέρος της εργασίας. Συγκεκριμένα, η έρευνα περιλάμβανε τα εξής:

Α. αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από την βάση δεδομένων (Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών) του Δημόσιου Διαδικτυακού Τόπου (Δ.Δ.Τ.) του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών (Δ.Σ.Α.) «Ισοκράτης»,

Β) αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από την βάση δεδομένων του Δ.Δ.Τ. του Συμβουλίου της Επικρατείας,

Γ) αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από το έντυπο νομικό περιοδικό της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων «Ελληνική Δικαιοσύνη»,

Δ) αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από το έντυπο νομικό περιοδικό του Δ.Σ.Α. «Νομικό Βήμα»,

Ε) αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από το έντυπο νομικό περιοδικό του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης (Δ.Σ.Θ.) «Αρμενόπουλος»,

ΣΤ) αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από τις παραπομπές του Κεφαλαίου: «Μέρος Β΄: Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα – Άρθρο 21», το οποίο επιμελήθηκε η κ. Αθηνά Κοτζάμπαση, του Συλλογικού Τόμου: «Σύνταγμα - Κατ' άρθρο ερμηνεία» των κ. Φίλιππου Σπυρόπουλου, Ξενοφώντα Κοντιάδη, Χαράλαμπου Ανθόπουλου και Γεωργίου Γεραπετρίτη,

Ζ) αναζήτηση και εύρεση νομολογίας από τις παραπομπές της Μονογραφίας: «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα» του κ. Κωνσταντίνου Χρυσόγονου.

Κεφάλαιο Πρώτο: Κοινωνική Ασφάλεια και Κοινωνική Πρόνοια

1. Η Κοινωνική Ασφάλεια

A. Η έννοια της Κοινωνικής Ασφάλειας

Ο θεσμός της Κοινωνικής Πρόνοιας (ή Αλληλεγγύης) συνιστά τον έναν από τους τρεις θεσμικούς πυλώνες που συναποτελούν τον ευρύτερο θεσμό της **Κοινωνικής Ασφάλειας**. Οι άλλοι δύο είναι: i) η Κοινωνική Ασφάλιση και ii) η Προστασία της Υγείας. Συνεπώς, Κοινωνική Ασφάλιση, Υγεία και Κοινωνική Πρόνοια απαρτίζουν το θεσμικό οικοδόμημα της Κοινωνικής Ασφάλειας. Θεσμικά, ο πρόσφατος Ν. 4387/2016: «Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας – Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος – Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις» ορίζει στο πρώτο άρθρο: «Θεμελιώδεις αρχές του Ενιαίου Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας» ότι «Οι κοινωνικές παροχές της Πολιτείας χορηγούνται στο πλαίσιο Ενιαίου Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας, με σκοπό την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης και κοινωνικής προστασίας, με όρους ισότητας, κοινωνικής δικαιοσύνης, αναδιανομής και αλληλεγγύης των γενεών. Το Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας περιλαμβάνει το Εθνικό Σύστημα Υγείας για τις παροχές υγείας, το Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Αλληλεγγύης για τις προνοιακές παροχές και το Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης για τις ασφαλιστικές παροχές, όπως ρυθμίζεται από το νόμο αυτόν».

Με τις πολιτικές της Κοινωνικής Ασφάλισης επιδιώκεται η κάλυψη των ασφαλιστικών κινδύνων, δηλαδή η προστασία του ασφαλισμένου, σε Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (Ο.Κ.Α.), πληθυσμού, ενώ με τις πολιτικές που αναπτύσσονται στον τομέα της Υγείας επιδιώκεται η καθολική κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού σε υγειονομικές παροχές και υπηρεσίες από το Εθνικό Σύστημα Υγείας (Ε.Σ.Υ.).

B. Υπερεθνικό Θεσμικό πλαίσιο

Βασικά υπερεθνικά νομοθετήματα που ρυθμίζουν πτυχές των δικαιωμάτων στην Κοινωνική Ασφάλεια, είναι:

α) η με αριθμό 102/1952 Διεθνής Σύμβαση Εργασίας της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (Δ.Ο.Ε.) σχετικά με τα ελάχιστα όρια κοινωνικής ασφάλειας,

β) ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961 του Συμβουλίου της Ευρώπης, στον οποίο εισάγεται για πρώτη φορά ένας κατάλογος θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένης και της κοινωνικής ασφάλειας,

γ) το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα του 1966 του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), στο οποίο εντάσσονται οι έννοιες της κοινωνικής ασφάλισης και της κοινωνικής πρόνοιας,

δ) ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων του 1989 της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στον οποίο περιλαμβάνεται το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια ως προς τους εργαζόμενους, ενώ η εφαρμογή του είναι νομικά μη δεσμευτική και

ε) ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1996 του Συμβουλίου της Ευρώπης, στον οποίο εισάγονται τα καινοφανή δικαιώματα ενάντια στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Αμίτσης, 2001, σ. 37-39).

2. Η Κοινωνική Πρόνοια

A. Ο ρόλος και οι θεμελιώδεις αρχές της Κοινωνικής Πρόνοιας

Ο ρόλος της Κοινωνικής Πρόνοιας (ή Αλληλεγγύης) προβλέπεται και οριοθετείται στην εξακρίβωση και αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης πλήττουν τον πληθυσμό. Είναι, δηλαδή, ένας θεσμός την προστασία του οποίου απολαμβάνουν μόνο εκείνες οι κατηγορίες του πληθυσμού οι οποίες ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, γι' αυτό και οι προνοιακές παροχές οι οποίες δίδονται σ' αυτές είναι μη ανταποδοτικές.

Οι δύο θεμελιώδεις αρχές του συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, που δικαιολογούν αυτήν την θεσμική κατάσταση, είναι οι εξής:

α) Με την *αρχή της επικουρικότητας* οι προνοιακές πολιτικές λαμβάνουν χώρα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο δικαιούχος της προστασίας αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες του από μόνος του, όταν δηλαδή δεν καλύπτονται οι ανάγκες με την συνδρομή των πόρων κοινωνικής ασφάλισης, τους οικονομικούς πόρους που μπορούν να προέλθουν από την αξιοποίηση κάθε είδους περιουσίας του ή το εισόδημά του (π.χ. εισόδημα από απασχόληση, τόκους, μερίσματα, ενοίκια) και την βοήθεια από το οικογενειακό του περιβάλλον, στις περιπτώσεις που την δικαιούται ως προστατευόμενο μέλος (Απίστουλας και Νίκου, 2016, σ. 5).

β) Με την *αρχή της εξατομίκευσης* η κοινωνική προστασία των δικαιούχων οριοθετείται και συγκεκριμενοποιείται κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να είναι απόλυτα διακριτό ποια ανάγκη επιχειρείται να αντιμετωπιστεί κάθε φορά. Μετά την τυποποίηση των αναγκών, ακολουθεί η ένταξη των ομάδων του πληθυσμού στο πλαίσιο κάλυψης καθεμιάς κοινωνικής ανάγκης, με κριτήριο ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, επαγγελματικού, κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα (Απίστουλας και Νίκου, 2016, σ. 6).

B. Η λειτουργία του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας

Τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας δεν παρέχουν ενιαία και καθολική κάλυψη στον πληθυσμό. Η βασική, *πρωτογενής λειτουργία* του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας στοχεύει στην εξασφάλιση ενός ελάχιστου και αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για τους ανθρώπους που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης, όντες εκτός του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και στερούμενοι των ωφελειών που αυτό προσφέρει σε κάθε ασφαλισμένο πολίτη. Το μέσο για την πραγματοποίηση της πολιτικής αυτής είναι η παροχή επιδομάτων (Αμίτσης, 2001, σ. 46).

Περαιτέρω, όμως οι σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις ώθησαν τα Κράτη προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης *δευτερογενούς λειτουργίας* στα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας. Στόχος της λειτουργίας αυτής καθίσταται η *κοινωνική ένταξη* των αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων, στοιχείο που προσδίδει στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας την ιδιότητα ενός πιο εξελιγμένου συστήματος. Οι πολιτικές παρεμβάσεις σε αυτή την περίπτωση κατευθύνονται στην πρόληψη και αντιμετώπιση διαφόρων κοινωνικών κινδύνων, που πλήττουν συγκεκριμένες κατηγορίες του πληθυσμού, όπως:

η μητρότητα, η παιδική ανηλικότητα, η αναπηρία, η πολύτεκνη οικογένεια. Επιπλέον, Η συνθετότητα των παροχών που περιλαμβάνει εκτός απ' όλα τα είδη των κοινωνικών υπηρεσιών που προαναφέρθηκαν και υπηρεσίες σχετικές με την επανένταξη των ατόμων στον κοινωνικό ιστό (Αμίτσης, 2001, σ. 46-47).

Γ. Το περιεχόμενο των προνοιακών πολιτικών

Οι προνοιακές πολιτικές διαφοροποιούνται ανάλογα με το περιεχόμενο των μέτρων που εξυπηρετούν τις ανάγκες των ωφελουμένων ομάδων - στόχου (Απίστουλας και Νίκου, 2016, σ. 27). Έτσι, εντός του συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας διακρίνονται τρεις «πυλώνες», με κριτήριο την εξειδίκευση του τομέα των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών. Οι πυλώνες διακρίνονται ως εξής:

α) στην παροχή **υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας**, δηλαδή στην παροχή εξατομικευμένων κοινωνικών υπηρεσιών οι οποίες αποτελούν το θεμέλιο των παροχών κοινωνικής πρόνοιας και δεν μπορούν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες είτε μέσω επιδομάτων είτε παροχών σε είδος, στοχεύοντας στην βελτίωση της ικανότητας των ατόμων να ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαβίωσης και κοινωνικής συμμετοχής (Αμίτσης, 2001, σ. 48),

β) στην παροχή υπηρεσιών οι οποίες εξυπηρετούν βασικές ανάγκες των δικαιούχων, διαμέσου **παροχών σε είδος**, (π.χ. νοσηλευτική περίθαλψη ανασφάλιστων απόρων, συσσίτια αστέγων, διεκυστίνδες ανάπηρων, μέτρα περίθαλψης μονογονεϊκών οικογενειών) (Απίστουλας και Νίκου, 2016, σ. 27) και

γ) στην παροχή υπηρεσιών, διαμέσου **παροχών σε χρήμα** (Αμίτσης, 2001, σ. 49).

Στον τελευταίο «πυλώνα» εντάσσεται ένα από τα μέτρα προνοιακού χαρακτήρα το οποίο εισήχθη πρόσφατα στην ελληνική έννομη τάξη: το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Το μέτρο αυτό είναι πολύπλευρο, καθότι περιλαμβάνει πέραν της κλασικής επιδοματικής ενίσχυσης και ενεργητικές πολιτικές επανένταξης των δικαιούχων στην αγορά εργασίας, μέσω προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες. Αποσκοπεί στην προστασία του κοινωνικά αποκλεισμένου πληθυσμού, το οποίο διατελεί κάτω ή γύρω από το όριο της φτώχειας. Παρέχει ένα ανεκτό δίκτυο κοινωνικής προστασίας για τους πολίτες οι οποίοι έχουν καταρρεύσει οικονομικά (Λαλιώτη, 2017, σ. 17-20).

Κεφάλαιο Δεύτερο: Το Συμβούλιο της Επικρατείας

1. Το Συμβούλιο της Επικρατείας γενικά

A. Συνταγματική οριοθέτηση

Στο κεφάλαιο του Συντάγματος «Οργάνωση και Λειτουργία των Δικαστηρίων» και συγκεκριμένα στο άρθρο 95 ορίζονται οι αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η πιο σημαντική είναι η πρώτη παράγραφος που ορίζει ότι: «Στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας ανήκουν ιδίως:

α) Η μετά από αίτηση ακύρωση των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών για υπέρβαση εξουσίας ή για παράβαση νόμου.

β) Η μετά από αίτηση αναίρεση τελεσίδικων αποφάσεων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, όπως νόμος ορίζει.

γ) Η εκδίκαση των διοικητικών διαφορών ουσίας που υποβάλλονται σ' αυτό σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους.

δ) Η επεξεργασία όλων των διαταγμάτων που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα.

Είναι προφανές ότι για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, κρίσιμες καθίστανται οι υπό α) και β) παράγραφοι. Αυτό σημαίνει ότι στα παρακάτω Κεφάλαια, που αφορούν τη νομολογία του ΣτΕ, οι δικαστικές αποφάσεις που έχουν ερευνηθεί και χρησιμοποιηθεί, έχουν εκδοθεί είτε επί **αιτήσεων ακύρωσης** διοικητικών πράξεων είτε επί **αιτήσεων αναίρεσης** αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων.

Από την ως άνω πρώτη παράγραφο προκύπτει ότι το ΣτΕ έχει την, κατ' εξοχήν, *ακυρωτική αρμοδιότητα*, δηλαδή ενώπιόν του χωρεί το ένδικο βοήθημα της αίτησης ακύρωσης διοικητικής πράξης, το οποίο μπορεί ν' ασκηθεί απ' όλα τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ημεδαπά ή αλλοδαπά. Ο έλεγχος που ασκείται είναι *έλεγχος της νομιμότητας* της διοικητικής πράξης (Τάχος, 2005, σ. 783).

Η δεύτερη παράγραφος του εν λόγω άρθρου απονέμει την *αναιρετική αρμοδιότητα* στο ΣτΕ, δηλαδή την ενώπιόν του εξέταση αιτήσεων αναίρεσης τελεσίδικων αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων. Ο έλεγχος που ασκείται είναι *έλεγχος της ορθότητας*, ουσιαστικού και δικονομικού διοικητικού δικαίου, της δικαστικής απόφασης (Σπηλιωτόπουλος, 2006, σ. 148).

B. Αρμοδιότητες Ολομέλειας και Τμημάτων

Οι αρμοδιότητες του ΣτΕ ασκούνται από την Ολομέλειά του και από έξι δικαστικούς σχηματισμούς: τα Τμήματα Α', Β', Γ', Δ', Ε', και ΣΤ'. Οι αρμοδιότητες της Ολομέλειας είναι ειδικές και ασκούνται σε περιπτώσεις υποθέσεων μεγάλης σπουδαιότητας και γενικότερης σημασίας (κοινωνικής, οικονομικής κλπ.), είτε αυτές έχουν παραπεμφθεί από κάποιο αρμόδιο Τμήμα, είτε απ' ευθείας με Πράξη του Προέδρου και σε περιπτώσεις στις οποίες το αρμόδιο Τμήμα θεώρησε ότι υφίσταται ζήτημα αντισυνταγματικότητας της προς εφαρμογή διάταξης (Σπηλιωτόπουλος, 2006, σ. 70-72).

Οι αρμοδιότητες του Τμημάτων του ΣτΕ ορίζονται με το Π.Δ. 361/2001. Στα επιμέρους Τμήματα υπάγονται τα ένδικα βοηθήματα και ένδικα μέσα σχετικά με διαφορές που προκύπτουν από την εφαρμογή της νομοθεσίας ως εξής:

α) Στο Α' Τμήμα για την κοινωνική ασφάλεια, την στεγαστική και κάθε είδους αποκατάσταση του πληθυσμού και την αναγνώριση της ιδιότητας και την προστασία των ανάπηρων και των θυμάτων πολέμου,

β) στο Β' Τμήμα για τους φόρους, δασμούς και τέλη του Δημοσίου και την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού,

γ) στο Γ' Τμήμα για την οργάνωση και λειτουργία της Διοίκησης, την υπηρεσιακή κατάσταση των δημοσίων υπαλλήλων, τους μαθητές, φοιτητές και σπουδαστές,

δ) στο Δ' Τμήμα για τις επιδοτήσεις, τις επενδύσεις, τους πρόσφυγες, την ιθαγένεια και τις συγκοινωνίες,

ε) στο Ε' Τμήμα για την προστασία του φυσικού, του πολιτιστικού περιβάλλοντος, την χωροταξία, την πολεοδομία και την δόμηση και

στ) στο ΣΤ' Τμήμα για τις διοικητικές συμβάσεις, τις αναγκαστικές απαλλοτριώσεις και την στρατολογία.

Γ. Ίδρυση και Θεσμικό Πλαίσιο

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, υπό την σημερινή του μορφή, ιδρύθηκε με τον Ν. 3713/1928 και άρχισε να λειτουργεί τον Μάιο του 1929. Το θεσμικό πλαίσιο για την

συγκρότηση, δικαιοδοσία και λειτουργία του Συμβουλίου της Επικρατείας αποτελείται από:

α) το άρθρο 95 του Συντάγματος,

β) το βασικό νομοθέτημα: Π.Δ. 18/1989 «Κωδικοποίηση διατάξεων νόμων για το Συμβούλιο της Επικρατείας», το οποίο κωδικοποίησε τους Ν. 702/1977 και 1470/1984, οι οποίοι τροποποίησαν το Ν.Δ. 170/1973,

γ) τους Ν. 2145/1993, 2161/1993, 2479/1997, 2721/1999, 3038/2002 και 3226/2004, οι οποίοι τροποποίησαν και συμπλήρωσαν το ανωτέρω Π.Δ. (Σπηλιωτόπουλος, 2006, σ. 68),

δ) τους Ν. 3023/2002, 2944/2001 και 3068/2002 (Σκουρής και Τάχος, 2007, σ. 1044, 1046, 1047, 1105, 1106) και

ε) τον Ν. 3900/2010 «Εξορθολογισμός διαδικασιών και επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και άλλες διατάξεις», όπως τροποποιήθηκε με τους Ν. 4055/2012, 4072/2012, 4446/2016, 4465/2017 και 4509/2017.

2. Πρόσφατες εξελίξεις στην Διοικητική Δικαιοσύνη και την Δικονομία του ΣτΕ

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 3900/2010, οι βασικοί λόγοι για τους οποίους θεσπίστηκε ο νόμος αυτός ήταν η αναποτελεσματικότητα της παρεχόμενης προστασίας από την διοικητική δικαιοσύνη, η οποία προκαλούταν από τον συντριπτικό όγκο των εκκρεμών υποθέσεων και οι επακόλουθες καθυστερήσεις, οι οποίες ταλαιπωρούσαν τους πολίτες και είχαν δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας. Ο όγκος αυτός οφειλόταν:

α) στην κακοδιοίκηση, η οποία, σε συνδυασμό με την δαιδαλώδη πολυνομία, αποτελούσε πραγματική «μηχανή παραγωγής» διαφορών,

β) στην έλλειψη ρυθμιστικού πλαισίου οι οποίες θα αποθάρρυναν την σωρηδόν άσκηση ένδικων βοηθημάτων και ένδικων μέσων, πλειστάκις άνευ ουσιαστικού αντικειμένου ή και προδήλως αβάσιμων και

γ) στην αλόγιστη άσκηση ένδικων βοηθημάτων και ένδικων μέσων από το ίδιο το Δημόσιο και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.).

Για την μείωση και περαιτέρω την εξάλειψη αυτών των προβλημάτων το Συμβούλιο της Επικρατείας, είχε συστήσει ειδική επιτροπή με αντικείμενο εργασίας την ανακατανομή της ύλης του Δικαστηρίου και την ορθολογική κατανομή αυτής μεταξύ των δικαστικών σχηματισμών του (Τμημάτων). Κατόπιν, η Διοικητική Ολομέλεια του ΣτΕ, πρότεινε μία σειρά ρυθμιστικών παρεμβάσεων με σκοπό την επιτάχυνση στην απονομή της δικαιοσύνης. Τα μέτρα τα οποία προτάθηκαν ήταν ποικίλα. Κάποια απ' αυτά ήταν ευκολότερο και χρονικά βραχύτερο να υλοποιηθούν, όπως η απλή μεταφορά αρμοδιοτήτων από το ΣτΕ προς άλλα διοικητικά δικαστήρια, ενώ κάποια άλλα ήταν περισσότερο διαρθρωτικά και μακροπρόθεσμα.

Βέβαια, δεν αντιμετώπιζε προβλήματα μόνον το ΣτΕ. Χρονίως παρατηρημένο και επισημασμένο ήταν το γεγονός ότι αντίστοιχη, της υπερφόρτωσης της δικαστηριακής ύλης, κατάσταση αντιμετώπιζαν και τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια και ιδίως, τα διοικητικά πρωτοδικεία. Το πρόβλημα που εξελισσόταν ραγδαία χρόνο με τον χρόνο είχε ως δυσμενή απόρροια να διευρύνεται ανησυχητικά η χρονική απόσταση ανάμεσα στην κατάθεση του ένδικου βοηθήματος και της οριζόμενης δικασίμου, σε βαθμό τέτοιο που, εντός νομικών κύκλων, να γίνεται λόγος και για φαινόμενα «αρνησιδικίας». Στην πρόταση της ειδικής επιτροπής που συστάθηκε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης προτάθηκαν μέτρα, τα οποία συνιστούσαν τολμηρές δικονομικές τομές, με εισαγωγή καινοφανών μέτρων στο διοικητικό δικονομικό δίκαιο, τα οποία κινήθηκαν σε τέσσερις άξονες:

α) εισαγωγή νέων διαδικασιών, με στόχο τον περιορισμό περιπτώσεων διεξαγωγής μεγάλου αριθμού δικών για το ίδιο νομικό ζήτημα,

β) απλοποίηση υφιστάμενων διαδικασιών, μεταξύ άλλων με την πρόβλεψη μονομελούς εφετείου για την εκδίκαση εφέσεων κατ' αποφάσεων μονομελούς πρωτοδικείου,

γ) ενίσχυση της διαδικασίας της πρότυπης δίκης, με στόχο την διευκόλυνση της εφαρμογής της και

δ) θέσπιση μέτρων για την αποτροπή του φαινομένου της μη αποστολής φακέλου από την Διοίκηση, που αποτελεί την βασική αιτία αναβολής εκδίκασης των υποθέσεων και για την επιτάχυνση της καθαρογραφής των σχεδίων αποφάσεων.

Επίσης, αξία έχει ν' αναφερθεί η σημαντικότερη, ίσως, μεταρρύθμιση που επήλθε στον χώρο της διοικητικής δικαιοσύνης (περιλαμβανομένου και του ΣτΕ), σύμφωνα με τους, μεταγενέστερους και τροποποιητικούς των διατάξεων του Ν. 3900/2010, νόμους:

Οποιοδήποτε ένδικο βοήθημα ή ένδικο μέσο ενώπιον οποιουδήποτε τακτικού διοικητικού δικαστηρίου μπορεί να εισαχθεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας με πράξη τριμελούς επιτροπής, αποτελούμενης από τον Πρόεδρό του, τον αρχαιότερο Αντιπρόεδρο και τον Πρόεδρο του αρμόδιου καθ' ύλην Τμήματος, ύστερα από αίτημα ενός των διαδίκων ή του Γενικού Επιτρόπου των διοικητικών δικαστηρίων, όταν με αυτό τίθεται ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος που έχει συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων. Μετά την επίλυση του ζητήματος, το ΣτΕ μπορεί να παραπέμψει το ένδικο βοήθημα ή μέσο στο αρμόδιο τακτικό διοικητικό δικαστήριο. Η απόφαση του ΣτΕ δεσμεύει τους διαδίκους της, ενώπιόν του, δίκης. Όταν διοικητικό δικαστήριο επιλαμβάνεται υπόθεσης, στην οποία ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, μπορεί με απόφασή του να υποβάλει σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο ΣτΕ. Η απόφαση του ΣτΕ είναι υποχρεωτική για το δικαστήριο που υπέβαλε το ερώτημα.

Κεφάλαιο Τρίτο: Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας με βάση τους κύριους νόμους που διέπουν το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας

1. Γενικά για τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας

Οι γενικές αρχές συνιστούν ιδιαίτερη πηγή οποιουδήποτε κλάδου του δικαίου, οι οποίες δεν έχουν διατυπωθεί ρητά σε νομοθετικό κείμενο, αλλά η νομολογία των δικαστηρίων κυρίως, είναι εκείνη που τις αποσαφηνίζει και τις διαμορφώνει με αφορμή κάθε υπόθεση η οποία εισάγεται ενώπιόν τους.

Ως προς το διοικητικό δίκαιο η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αποκτά τον κυρίαρχο ρόλο σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο διοικητικό δικαστήριο. Η αποστολή του ως ανώτατου Ακυρωτικού, το οποίο δικάζει αιτήσεις ακυρώσεως κατά ατομικών ή κανονιστικών διοικητικών πράξεων (έλεγχος νομιμότητας), αλλά και αιτήσεις αναιρέσεως κατά πρωτόδικων ή εφετειακών αποφάσεων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων (έλεγχος ουσίας), το τοποθετεί σε σημαίνουσα θέση στο δικαιοδοτικό σύστημα της χώρας. Έχει συμβάλει τα μέγιστα στην ερμηνεία, την διαμόρφωση και την ανάπτυξη των κανόνων του διοικητικού δικαίου. Τα συγγράμματα και οι μελέτες που έχουν ασχοληθεί με το ένδικο βοήθημα της «αίτησης ακύρωσης» και τις αρμοδιότητες του ΣτΕ έχουν μονοπωλήσει κατά καιρούς το ενδιαφέρον των σχετικών επιστημονικών και εκδοτικών κύκλων (Σκουρή, 1996, σ. 87).

Ο ρόλος της νομολογίας προσφέρει δεδομένα ως προς την εφαρμογή ή μη των επίμαχων κανόνων δικαίου από τα διοικητικά όργανα και συναφώς, οι πράξεις των διοικητικών οργάνων πρέπει να κρίνονται σύμφωνα με το εάν και κατά πόσο εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον. Επιπλέον, η νομολογία του ΣτΕ παράγει *άμεση ρυθμιστική επίδραση στην δικαστική και διοικητική πρακτική*. Από τα παραπάνω εξηγούνται δύο πολύ σημαντικές διατάξεις: α) Σε συνταγματικό επίπεδο, στο άρθρο 95, παρ. 5, εδ. α' ορίζεται ότι «Η διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις.» και σε κανονιστικό επίπεδο, το άρθρο 50, παρ. 5 του Π.Δ. 18/1989 ορίζει ότι οι ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας «αποτελούν μεταξύ των διαδίκων δεδικασμένο» (Τάχος, 2005, σ. 122).

Εξαιρετικά σημαντική συνέπεια που δεσμεύει τα διοικητικά όργανα επέρχεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτά οφείλουν να ρυθμίσουν στην καθημερινή διοικητική πρακτική, όμοιες περιπτώσεις με εκείνες οι οποίες έχουν εξεταστεί και κριθεί από το ΣτΕ. Για την ταυτότητα του νομικού λόγου και με βάση τις αρχές της χρηστής διοίκησης και της ίσης μεταχείρισης, τα διοικητικά όργανα οφείλουν να πράττουν κατά τρόπο τέτοιο ο οποίος να είναι σύμφωνος με την ετυμηγορία του ΣτΕ (Τάχος, 2005, σ. 123).

Βέβαια, οι σύγχρονες εξελίξεις στο πεδίο των πηγών του διοικητικού δικαίου έχουν αφαιρέσει από τη νομολογία του ΣτΕ τον μοναδικό και κυρίαρχο ρόλο της στη διαμόρφωση των γενικών αρχών. Η νομολογία του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου (Α.Ε.Δ.) ως οιονεί συνταγματικού δικαστηρίου, η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δ.Ε.Ε.) και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) έχουν επηρεάσει σημαντικά τις πηγές του διοικητικού δικαίου (Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου και Κουτούπα – Ρεγκάκου, 2005, σ. 227).

2. Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας

Η πρώτη μορφή έρευνας της νομολογίας του ΣτΕ είχε αντικείμενο την εύρεση των σημαντικότερων νόμων που διέπουν το σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας και ακολούθως, την αναζήτηση δικαστικών αποφάσεων που παραπέμπουν σε διατάξεις τους. Οι νόμοι αυτοί είναι:

α) Ν. 2646/1998 «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις»: Ο νόμος αυτός έθεσε τις βασικές αρχές για την λειτουργία του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας (Ε.Σ.Κ.Φ.), προσδιόρισε τους τομείς στους οποίους θα παρέχονταν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, κατά βάση από δημόσια νομικά πρόσωπα, χωρίς να αποκλείεται η παροχή τους και από μη κυβερνητικές οργανώσεις ή ιδιωτικές επιχειρήσεις (Αμίτσης, 2001, σ. 70). Σκοπός του νόμου, όπως ορίστηκε στο πρώτο του άρθρο, ήταν η πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού και συγκεκριμένα: *«Κοινωνική φροντίδα είναι η προστασία που παρέχεται σε άτομα ή ομάδες με προγράμματα πρόληψης και αποκατάστασης και αποσκοπεί να δημιουργήσει*

προϋποθέσεις ισότιμης συμμετοχής των ατόμων στην οικονομική και κοινωνική ζωή και να τους εξασφαλίσει αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. Η στήριξη της οικογένειας αποτελεί βασικό στόχο των παραπάνω προγραμμάτων. Η παροχή κοινωνικής φροντίδας αποτελεί ευθύνη του Κράτους. Κάθε άτομο που διαμένει νόμιμα στην Ελληνική επικράτεια και βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης δικαιούται κοινωνική φροντίδα από τους φορείς του Εθνικού Συστήματος... Οι υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας παρέχονται χωρίς διακρίσεις...» Το Ε.Σ.Κ.Φ. διαπνέεται από δύο βασικές αρχές: την αρχή της επικουρικότητας (βλ. ανωτ.) και την αρχή της πρόληψης, με στόχο οι υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας να λειτουργούν προληπτικά επί των παραγόντων εκείνων που οδηγούν σε κοινωνικά αδιέξοδα και όχι θεραπευτικά (Αμίτσης, 2016, σ. 71).

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του ΣτΕ που παραπέμπει σε διατάξεις αυτού του νόμου και έχει επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας. Η νομολογία η οποία βρέθηκε, δεν είναι σχετική και αφορά διαφορές του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας (Ε.Ο.Κ.Φ., ο οποίος καταργήθηκε το 2003) κατά ιδιωτών - εργαζομένων σε αυτό το νομικό πρόσωπο και αυτών κατά του Ε.Ο.Κ.Φ.. Πληροφοριακά μόνον, παρατίθενται οι δικαστικές αποφάσεις που άπτονται των ανωτέρω διαφορών: ΣτΕ 3150/2009, ΣτΕ 1238/2009, ΣτΕ 1237/2009, ΣτΕ 1235/2009, ΣτΕ 977/2009, ΣτΕ 381/2007, ΣτΕ 2598/2006, ΣτΕ 1199/2004, ΣτΕ 2043/2003, ΣτΕ 3482/2002 και ΣτΕ 292/2002.

β) Ν. 3106/2003 «Αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις»: Η πρώτη προσπάθεια αναδιοργάνωσης του Ε.Σ.Κ.Φ. πραγματοποιήθηκε με τον Ν. 3106/2003. Εισήχθη το αποκεντρωμένο μοντέλο παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας από τους φορείς της Κοινωνικής Πρόνοιας. Όσα Ν.Π.Δ.Δ. παρείχαν τέτοιες υπηρεσίες, εντάχθηκαν στα Περιφερειακά Συστήματα Υγείας και Πρόνοιας (ΠΕ.Σ.Υ.Π.). Η εφαρμογή του αποκεντρωτικού συστήματος πρόνοιας οδήγησε στην κατάργηση του Ε.Ο.Κ.Φ. (Απίστουλας και Νίκου, 2016, σ. 20-21).

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του ΣτΕ που παραπέμπει σε διατάξεις αυτού του νόμου και έχει επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

γ) Ν. 3868/2010 «Αναβάθμιση του Εθνικού Συστήματος Υγείας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης»: Νέα προσπάθεια αναδιαμόρφωσης του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας με στόχο την εξορθολογικοποίησή του επιχειρήθηκε με τον Ν. 3868/2010, μέσω της αναδιοργάνωσης του Ε.Σ.Υ., με αποτέλεσμα την μείωση του αριθμού των Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας (Μ.Κ.Φ.) (Απίστουλας και Νίκου, 2016, σ. 21).

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας που να παραπέμπει σε διατάξεις αυτού του νόμου και να έχει επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

δ) Ν. 4025/2011 «Ανασυγκρότηση Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Κέντρα Αποκατάστασης, Αναδιάρθρωση Ε.Σ.Υ. και άλλες διατάξεις»: Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου, στόχος είναι η αναδιοργάνωση του Ε.Σ.Κ.Φ., μέσω της, σε όλη την επικράτεια, συγχώνευσης των δημόσιων φορέων πρόνοιας που υπάγονταν στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Η ύπαρξη πολλών μικρών και αδύναμων Μ.Κ.Φ. δημιουργούσε πολλά προβλήματα στην παροχή κοινωνικής προστασίας και αύξανε το κόστος χωρίς κέρδος για τους πολίτες που απευθύνονταν στο Ε.Σ.Κ.Φ.. Απώτερος σκοπός είναι η ενίσχυση του κοινωνικού κράτους με ποιοτική παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, η επίτευξη οικονομιών κλίμακας, η μείωση της γραφειοκρατίας, η διεκπεραίωση όμοιων εργασιών με ταχύτερες διαδικασίες και η καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του υπάρχοντος προσωπικού και των διαθέσιμων πόρων. Επίσης, επιχειρήθηκε η διασύνδεση των Μ.Κ.Φ. με τις Μονάδες του Εθνικού Συστήματος Υγείας που βρίσκονται στην ίδια διοικητική περιφέρεια.

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του ΣτΕ που παραπέμπει σε διατάξεις αυτού του νόμου και έχει επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

ε) Άρθρο 29: «Ορισμός άστεγου», Ν. 4052/2012:

1. «Αναγνωρίζονται οι άστεγοι ως ευπαθής κοινωνική ομάδα, στην οποία παρέχεται κοινωνική προστασία. Ως άστεγοι ορίζονται όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία που πληροί τις αναγκαίες

τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης».

2. «Στους αστέγους περιλαμβάνονται ιδίως αυτοί που διαβιούν στο δρόμο, σε ξενώνες, αυτοί που φιλοξενούνται από ανάγκη προσωρινά σε ιδρύματα ή άλλες κλειστές δομές, καθώς και αυτοί που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα».

3. «Με αποφάσεις του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και του εκάστοτε συναρμόδιου Υπουργού, που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις υλοποίησης προγραμμάτων για άστεγους, η έκταση και ο χρόνος παροχής κοινωνικής προστασίας. Με όμοιες αποφάσεις καθορίζεται το πλαίσιο προδιαγραφών λειτουργίας Κέντρων Ημέρας Αστέγων, Κοινωνικών Ξενώνων ή άλλων δομών και ειδικότερα οι φορείς υλοποίησης, η στελέχωση, οι κτιριακές προδιαγραφές, η διαδικασία αδειοδότησης και ελέγχου, οι φορείς καταγραφής αστέγων και λοιπά θέματα εφαρμογής της παρούσας.»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του ΣτΕ που παραπέμπει σε διατάξεις αυτού του νόμου και έχει επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

στ) Άρθρο 235 (περί Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης), Ν. 4389/2016:

Σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις, το Πρόγραμμα για το Κ.Ε.Α. τέθηκε σε βαθμιαία πανελλαδική εφαρμογή από τον Ιούλιο του 2016, αρχικά σε τριάντα δήμους μέχρι την 31.12.2016. Το Κ.Ε.Α. αποτελεί το σημαντικότερο εργαλείο πολιτικής στο προνοιακό θεσμικό «οπλοστάσιο» του Κράτους και στοχεύει στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Το Πρόγραμμα βασίζεται σε τρεις πυλώνες:

α) εισοδηματική ενίσχυση,

β) πρόσβαση και διασύνδεση σε συμπληρωματικές κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες, ανάλογα με τις ανάγκες των δικαιούχων και

γ) υπηρεσίες ενεργοποίησης και προώθησης των δικαιούχων σε δράσεις συναφείς με την αγορά εργασίας, την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και την διά βίου μάθηση.

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του ΣτΕ που παραπέμπει σε διατάξεις αυτού του νόμου και έχει επηρεάσει το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας με βάση το άρθρο 21 του Συντάγματος

1. Άρθρο 21: Συνταγματική πρόβλεψη των δικαιωμάτων κοινωνικής πρόνοιας

Το άρθρο αυτό αποτελεί το συνταγματικό πλαίσιο για την ρύθμιση και την ερμηνεία κοινωνικών δικαιωμάτων προνοιακής φύσης. Το δικαίωμα των ατόμων γενικά για κοινωνική πρόνοια προβλέπεται στην τρίτη παράγραφο, η οποία συνιστά και τον «σκληρό πυρήνα» της Κοινωνικής Πρόνοιας. Εκεί κατοχυρώνεται ειδικά *το δικαίωμα των άπορων για την εξασφάλιση της κοινωνικής προστασίας*, χωρίς όμως να κατοχυρώνεται παράλληλα και ρητά η κοινωνική ένταξη ή η καταπολέμηση του κοινωνικού τους αποκλεισμού (Αμίτσης, 2016, σ. 64). Γενικά, η πρόβλεψη της τρίτης παραγράφου υπαινίσσεται την υποχρέωση του Κράτους για λήψη μέτρων που θα εγγυώνται την προστασία των άπορων ατόμων.

Η σημαντική διαφοροποίηση των δικαιωμάτων κοινωνικής πρόνοιας σε σχέση με τα κλασικά ατομικά δικαιώματα έγκειται στο γεγονός ότι δεν θεμελιώνουν ευθεία και αγωγήμη αξίωση κατά της Διοίκησης για συγκεκριμένες κοινωνικές παροχές, όπως όλα τα κοινωνικά δικαιώματα. Για τον λόγο αυτό, η νομολογία σχετικά με το δικαίωμα στην κοινωνική πρόνοια είναι περιορισμένη (Χρυσόγονος, 2006, σ. 573). Ωστόσο, τα δικαιώματα αυτά πρέπει να εξειδικευθούν για να θεμελιώσουν αξιώσεις από τους δικαιούχους, ώστε να είναι ικανές να αχθούν σε δικαστική κρίση (Αμίτσης, 2016, σ. 65). Αυτό πάντως, δεν σημαίνει ότι ο κοινός νομοθέτης μπορεί να περιορίσει ή να καταργήσει αυθαίρετα κοινωνικές παροχές, οι οποίες είναι ήδη θεσμοθετημένες και από τις οποίες έχουν αντληθεί ωφελήματα.

Στις έξι παραγράφους του άρθρου 21 γίνεται διαχωρισμός εκείνων των ομάδων που δικαιούνται προνοιακές υπηρεσίες, ανάλογα με τον κοινωνικό κίνδυνο τον οποίο διατρέχουν (Αμίτσης, 2016, σ. 65). Ακολουθώντας:

Στην πρώτη παράγραφο προστατεύονται: **οι οικογένειες, οι σύζυγοι, οι μητέρες και τα (ανήλικα) παιδιά.**

Στην δεύτερη παράγραφο προστατεύονται: **οι πολύτεκνες οικογένειες, οι ανάπηροι πολέμου, οι ανάπηροι ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, οι χήρες εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, τα ορφανά παιδιά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο και όσοι/ες πάσχουν από ανίατη σωματική η πνευματική νόσο.**

Στην τρίτη παράγραφο προστατεύονται: **οι νέοι/ες, οι ηλικιωμένοι/ες, οι ανάπηροι/ες και οι άποροι/ες.** Στο ίδιο άρθρο προβλέπεται ότι *το Κράτος μεριμνά για την προστασία της υγείας των πολιτών.* Όπως όμως αναφέρθηκε, η Υγεία, ως κοινωνικό αγαθό, δεν εμπίπτει στον πυρήνα των δικαιωμάτων κοινωνικής πρόνοιας.

Στην τέταρτη παράγραφο προστατεύονται: **οι άστεγοι/ες και οι ανεπαρκώς στεγαζόμενοι/ες.**

Στην πέμπτη παράγραφο προβλέπεται ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, άρα διασταλτικά προστατεύεται **το Έθνος ως ολότητα**, μέσω της συστηματικής ερμηνείας της παραγράφου αυτής: α) με την προστασία της οικογένειας της πρώτης παραγράφου, όπου σύμφωνα με αυτήν είναι *θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους* και β) με την προστασία, ειδικότερα, των πολύτεκνων οικογενειών δεύτερης παραγράφου. Όπως θα δειχθεί παρακάτω, σε πολλές αποφάσεις που αφορούν την προστασία των πολύτεκνων οικογενειών, η προστασία αυτή δικαιολογείται από δημογραφικούς λόγους.

Στην έκτη παράγραφο προστατεύονται **τα άτομα με αναπηρίες** γενικά, τα οποία δικαιούνται να απολαμβάνουν μέτρα που αφορούν την αυτονομία τους, την επαγγελματική τους ενασχόληση και την πολύπλευρη συμμετοχή τους σε κρατικούς και κοινωνικούς θεσμούς και διαδικασίες.

2. Πορίσματα από την έρευνα της νομολογίας

Η δεύτερη μορφή έρευνας της νομολογίας του ΣτΕ είχε αντικείμενο την αναζήτηση και εύρεση δικαστικών αποφάσεων οι οποίες παραπέμπουν στις επιμέρους παραγράφους του άρθρου 21 του Συντάγματος.

Α. Άρθρο 21, παρ. 1 Σ: «Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους.»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, βρέθηκαν οι ακόλουθες δικαστικές αποφάσεις:

ΣτΕ 2105/1999 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. - **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών (ΔΕφΑθ).

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, ο νόμος που θέτει ως προϋπόθεση για τη χορήγηση **σύνταξης σε θετό ανήλικο τέκνο** αμέσως ασφαλισμένου ή συνταξιούχου του Ταμείου Νομικών, η υιοθεσία να έχει τελεσθεί τρία τουλάχιστον χρόνια πριν από τον θάνατο του αμέσως ασφαλισμένου ή συνταξιούχου θετού γονέα, αντίκειται τόσο στο **άρθρο 21, παρ. 1** και 22, παρ. 4 του Συντάγματος, αλλά και σε κανόνα του διεθνούς δικαίου· και τούτο διότι θέτει τα ανήλικα τέκνα σε δυσμενέστερη θέση έναντι των φυσικών ανήλικων τέκνων ως προς τη χορήγηση σύνταξης λόγω θανάτου του γονέα χωρίς να συντρέχει αποχρών λόγος που να δικαιολογεί αυτή τη μεταχείριση· ο δικαιολογητικός λόγος της επίμαχης προϋπόθεσης, που προβάλλεται ότι τίθεται προς αποφυγή καταστρατηγήσεων, δεν συνιστά λόγο που δικαιολογεί τη δυσμενή μεταχείριση των θετών ανήλικων τέκνων, εφόσον η ρύθμιση του θεσμού της υιοθεσίας από το νομοθέτη παρέχει επαρκείς εγγυήσεις για την αποφυγή καταστρατηγήσεων.

ΣτΕ 1154/1983 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από το **Τμήμα Β'** - δικηγόρος (αυτοπροσώπως) κατά Υπουργού Οικονομικών – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του ΔεφΑθ.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, **δεν επιτρέπεται η δυσμενέστερη μεταχείριση των έγγαμων** έναντι των άγαμων, στο πεδίο του φορολογικού δικαίου. Δηλαδή, δεν επιτρέπεται η δυσμενής μεταχείριση είτε ως προς την υπαγωγή στον φόρο είτε ως προς το ύψος του, καθότι από την **θεσμική εγγύηση του γάμου και της οικογένειας** απορρέει ότι δεν είναι συνταγματικά ανεκτό να επιφέρει η σύναψη γάμου και η δημιουργία οικογένειας, οποιοσδήποτε δυσμενείς έννομες συνέπειες σ' αυτά (Χρυσόγονος, 2006, σ. 537).

Σχετικές επίσης:

α) ΣτΕ 910/1994 (Τμήμα Β'): Δ.Ο.Υ. κατά πολίτη – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών (ΔΠρΑθ),

β) ΣτΕ 981/1995 (Τμήμα Β'): Δ.Ο.Υ. κατά πολίτη – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης (ΔΕφΘεσσ) και

γ) **ΣτΕ 3033/1997 (Τμήμα Β')**: πολίτες κατά Υπουργού Οικονομικών – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του ΔεφΑθ.

ΣτΕ 12/1999 (Τμήμα Γ'): πολίτες κατά Υπουργού Εσωτερικών – **αίτηση ακύρωσης** Προκήρυξης του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.).

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, βάσει του **άρθρου 21, παρ. 1** του Συντάγματος, η προστασία της **οικογένειας και της μητρότητας** δεν έχει συγκεκριμένο πάντοτε περιεχόμενο, αλλά οι ειδικότερες μορφές και η έκτασή της καθορίζονται από τον κοινό νομοθέτη εντός των ορίων που διαγράφουν οι άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές· το νέο σύστημα διορισμού των εκπαιδευτικών με διαγωνισμό αντί της επετηρίδας υπαγορεύθηκε από την ανάγκη της αναβάθμισης της παρεχόμενης παιδείας που μπορεί να επιτευχθεί μόνο με αξιοκρατικά επιλεγμένους εκπαιδευτικούς, σύμφωνα με τα άρθρα 4, 5, 16 παρ. 2 και 103 παρ. 1 του Συντάγματος. Έτσι, η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση δεν προσκρούει στη συνταγματική διάταξη για προστασία της οικογένειας και της μητρότητας. Εν γένει, δεν αποκλείεται ο περιορισμός ή και η κατάργηση συγκεκριμένων, προστατευτικών της οικογένειας, ρυθμίσεων που περιέχονταν σε προηγούμενους νόμους.

ΣτΕ 2944/2001 (Ολομέλεια) (Δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων της απόφασης): Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η χορήγηση σε αμφοτέρους τους συζύγους του οικογενειακού επιδόματος (βαρών), βάσει του μισθολογίου του προσωπικού της Δημόσιας Διοίκησης είναι **αντισυνταγματική**. Στην περίπτωση επομένως, που αμφοτέροι οι σύζυγοι είναι δημόσιοι υπάλληλοι, ένας μόνο εξ αυτών δικαιούται το επίμαχο επίδομα (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 532).

ΣτΕ 1272/2014 (Τμήμα Γ'): πολίτης κατά Υπουργού Δικαιοσύνης – **αίτηση ακύρωσης** Πράξης της Αναπληρώτριας Προϊσταμένης της Διεύθυνσης Λειτουργίας Δικαστηρίων και Δικαστικών Λειτουργών του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, αντίκειται στο **άρθρο 21, παρ. 1** του Συντάγματος, η διάταξη του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών, που προβλέπει ότι η χρονική διάρκεια της **άδειας ανατροφής τέκνου** για τους δικαστικούς λειτουργούς περιορίζεται σε πέντε μήνες.

ΣτΕ 3294/2013 (Τμήμα ΣΤ'): πολίτης κατά Ν.Π.Δ.Δ. «Γενικό Περιφερειακό Νοσοκομείο Αλεξανδρούπολης» - αίτηση αναίρεσης απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αλεξανδρούπολης (ΔΠρΑλεξ).

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας και στο **άρθρο 21, παρ. 1** του Συντάγματος η νομοθετική ρύθμιση που εξαιρεί τους **χήρους υπαλλήλους με τέκνα**, που δεν είναι προστατευόμενα μέλη, από την χορήγηση της σχετικής οικογενειακής παροχής.

ΣτΕ 3412/2013 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. - αίτηση αναίρεσης απόφασης του ΔΕφΑθ.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, από το **άρθρο 21, παρ. 1** του Συντάγματος δεν απορρέει υποχρέωση της Πολιτείας να θεσπίζει ή να διατηρεί αναλλοίωτα συστήματα κρατικών, εν γένει, ή ασφαλιστικών παροχών, ειδικότερα υπό την μορφή κινήτρων για την ενθάρρυνση της τεκνοποιίας ή της αφιέρωσης των γονέων αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο, στην **ανατροφή των τέκνων** τους και, συνεπώς, ο νομοθέτης δεν κωλύεται να επιφέρει τροποποιήσεις σε οποιοδήποτε σύστημα κρατικών παροχών, ακόμη και αν συνεπάγονται μείωση για το μέλλον των παρεχόμενων ωφελημάτων.

ΣτΕ 3932/2010 (Τμήμα Α'): Ο.Κ.Α. κατά πολίτη – αίτηση αναίρεσης απόφασης του ΔΕφΘεσ.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, προσαύξηση στη σύνταξη τους λαμβάνουν οι **έγγαμοι συνταξιούχοι**, εφόσον η σύζυγος δεν εργάζεται ούτε είναι συνταξιούχος. Η μη χορήγηση της προσαυξήσεως αυτής στους έγγαμους συνταξιούχους του Ι.Κ.Α., των οποίων οι σύζυγοι δεν συγκεντρώνουν τις πιο πάνω προϋποθέσεις, δεν αντίκειται στη συνταγματική αρχή της ισότητας, αφού οι πιο πάνω κατηγορίες συνταξιούχων του Ι.Κ.Α. δεν τελούν υπό τις ίδιες συνθήκες, ούτε στο **άρθρο 21, παρ. 1** του Συντάγματος περί προστασίας της οικογένειας.

ΣτΕ 1636/2002 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπός υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – αίτηση ακύρωσης Πράξης του Διευθυντή του Αστυνομικού Τμήματος Προμαχώνα.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, ενόψει του άρθρου 8 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α. και των άρθρων 3, παρ. 1 και 4 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η νομοθετική διάταξη κατά την οποία τίθεται απαγόρευση εξόδου από τη χώρα αλλοδαπού κατόχου κάρτας παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας και των μελών της οικογένειάς του, για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των δύο μηνών ετησίως, επί ποινή ανάκλησης της κάρτας ή διαγραφής απ' αυτήν, δεν καταλαμβάνει τα ανήλικα τέκνα του αλλοδαπού, τα οποία έχουν καταχωρηθεί στην κάρτα ως προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς του.

Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2006), το κανονιστικό περιεχόμενο του κοινωνικού δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 1 του Συντάγματος εκδηλώνεται και με τη μορφή της υποχρέωσης της Διοίκησης, όταν της χορηγείται διακριτική ευχέρεια, να την χρησιμοποιεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να προστατεύεται η οικογένεια, ο γάμος και η μητρότητα. Ακολουθεί σχετική νομολογία:

ΣτΕ 2396/1997 (Τμήμα Γ'): Υπουργός Εθνικής Άμυνας κατά αξιωματικού ενόπλων δυνάμεων – **αίτηση αναίρεσης** κατά απόφασης του ΔεφΑθ.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, από τη σχετική νομοθεσία συνάγεται ότι οι **μεταθέσεις των αξιωματικών** των ενόπλων δυνάμεων ενεργούνται από τη Διοίκηση, κατ' αρχήν, ελεύθερα, μετά από εκτίμηση των αναγκών σε αριθμό αξιωματικών κατά βαθμό και ειδικότητα. Εν όψει όμως του **άρθρου 21, παρ. 1** του Συντάγματος, η Διοίκηση, κατά τη διενέργεια των μεταθέσεων και ενόψει πάντα των αναγκών των διαφόρων μονάδων του στρατεύματος σε αξιωματικούς επί μέρους ειδικοτήτων και βαθμών, πρέπει να συνεκτιμά και τα στοιχεία **της οικογενειακής και προσωπικής κατάστασης** των υποψηφίων προς μετάθεση αξιωματικών, χωρίς πάντως να απαιτείται ειδική και ρητή αιτιολογία.

ΣτΕ 2165/2003 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπός υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Αναπληρωτή Διευθυντή Αλλοδαπών του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, με την οποία διατάχθηκε η απέλασή του από την Ελλάδα.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, σχετικά με την παράταση ισχύος άδειας διαμονής αλλοδαπού στην ελληνική επικράτεια, η Διοίκηση οφείλει να εκτιμήσει πρωτίστως, κατά την άσκηση της διακριτικής της ευχέρειας, ότι ο αλλοδαπός έχει

οικογένεια στην Ελλάδα και ότι ο σύνδεσμός του με αυτήν δεν πρέπει να διασπασθεί, ενόψει και της επιταγής του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) για σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, στο πεδίο αυτό εμπίπτουν και **οι σχέσεις μεταξύ ενηλίκων γονέων και τέκνων**, ιδίως όταν αποδεικνύεται η ύπαρξη συμπληρωματικών στοιχείων εξάρτησης, πέραν των συνήθων συναισθηματικών δεσμών (Χρυσόγονος, 2006, σ. 541-542).

ΣτΕ 485/1999 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπή υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Διεύθυνσης Κρατικής Ασφάλειας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, περί μη παράτασης της άδειας παραμονής της στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, από τη νομολογία του ΣτΕ γίνεται δεκτό ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν και το **δικαίωμα κοινής διαμονής** στην Ελλάδα με τον/την αλλοδαπό/ή σύζυγο. Συναφώς, η απόρριψη σχετικού αιτήματος χορήγησης άδειας παραμονής είναι θεμιτή, μόνον αν αυτό επιβάλλεται από συγκεκριμένους και επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, όπως ιδίως οι συνδεδόμενοι με την προάσπιση της κρατικής ασφάλειας (Χρυσόγονος, 2006, σ. 542).

Σχετική επίσης:

ΣτΕ 3792/2003 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπή υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Διευθυντή της Αστυνομικής Διεύθυνσης Ηλείας.

ΣτΕ 820/2000 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπός υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης - **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Διευθυντή Κρατικής Ασφάλειας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, αντίστοιχη υποχρέωση για τη Διοίκηση υφίσταται σε ό,τι αφορά τον **αλλοδαπό γονέα ανήλικου** ελληνικής ιθαγένειας, ακόμη και αν, σε περίπτωση διαζυγίου ή διακοπής της έγγαμης συμβίωσης, η επιμέλεια έχει ανατεθεί στον, ελληνικής ιθαγένειας, γονέα (Χρυσόγονος, 2006, σ. 542).

Σχετική επίσης:

ΣτΕ 1353/2000 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπή υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του αυτού Υπουργού.

ΣτΕ 1088/2000 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπός υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Διευθυντή Κρατικής Ασφάλειας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η Διοίκηση οφείλει κατ' αρχήν, μέσα στα πλαίσια της διακριτικής της ευχέρειας, να χορηγεί άδεια διαμονής σε **αλλοδαπό τέκνο ημεδαπού**, εκτός αν συγκεκριμένοι λόγοι δημοσίου συμφέροντος δεν επιτρέπουν τη χορήγησή της.

ΣτΕ 856/2002 (Τμήμα Δ'): αλλοδαποί υπήκοοι κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Αναπληρωτή Προϊσταμένου του Κλάδου Αστυνομικής Ασφάλειας και Τάξης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, η απόρριψη αιτήματος διαγραφής ξένης υπηκόου από τον κατάλογο **ανεπιθύμητων αλλοδαπών**, με το επιχείρημα ότι ο γάμος που τέλεσε με Έλληνα είναι πρόσφατος και δεν κρίνεται βιώσιμος, δεν είναι νόμιμα αιτιολογημένη, εφόσον δεν προβάλλονται συγκεκριμένοι λόγοι ιδιαίτερου δημοσίου συμφέροντος (ΣτΕ 856/2002), που συνδέονται ιδίως με την προάσπιση της κρατικής ασφάλειας και τη δημόσια τάξη [ΣτΕ 2063/2003, κατωτ. (Χρυσόγονος, 2006, σ. 542)].

Σχετική επίσης:

ΣτΕ 2063/2003 (Δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων της απόφασης)

ΣτΕ 2400/2000 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπή υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Αστυνομικού Διευθυντή Ηλείας

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, δεν απολαμβάνει συνταγματική προστασία ο γάμος Έλληνα υπηκόου με αλλοδαπή υπήκοο χωρίς πραγματική συμβίωση των συζύγων και συνεπώς, **νόμιμα δεν ανανεώνεται** (ΣτΕ 2400/2000) **ή ανακαλείται** (ΣτΕ 1018/2001) η άδεια παραμονής της αλλοδαπής, εφόσον διαπιστωθεί μη συμβίωση από την αρμόδια διοικητική αρχή (Χρυσόγονος, 2006, σ. 542-543).

Σχετική επίσης:

ΣτΕ 1018/2001 (Τμήμα Δ'): αλλοδαπή υπήκοος κατά Υπουργού Δημόσιας Τάξης – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Τμήματος Ασφάλειας Ζακύνθου και απόφασης του Διευθυντή της Αστυνομικής Διεύθυνσης Ζακύνθου.

Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2006), το κανονιστικό περιεχόμενο του κοινωνικού δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 1 του Συντάγματος εκδηλώνεται και με τη μορφή της παροχής ερείσματος για τον νομοθετικό περιορισμό άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Ακολουθεί σχετική νομολογία:

ΣτΕ 550/1999 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από το **Τμήμα Δ΄** - πολίτης κατά Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων - **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Πολεοδομικού Γραφείου Σκοπέλου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η νομοθετική πρόβλεψη ως προς την άδεια οικογενειακής στέγης, με την οποία παρέχεται μία, κατά παρέκκλιση από τους ισχύοντες όρους δόμησης, προσαύξηση της δομούμενης επιφάνειας, για την ικανοποίηση των **στεγαστικών αναγκών οικογενειών χαμηλής κυρίως οικονομικής στάθμης**, χωρίς πάντως υπέρβαση του ποσοστού κάλυψης και του αριθμού των τριών ορόφων, είναι, όσον αφορά το ουσιαστικό της αυτό περιεχόμενο, επιτρεπτή κατά το Σύνταγμα, ρύθμιση. Η μέριμνα υπέρ της **οικογενειακής στέγης** δικαιολογεί μία ορισμένη επιβάρυνση του περιβάλλοντος, με την προσαύξηση της δομούμενης επιφάνειας των κατοικιών.

Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2006), το κανονιστικό περιεχόμενο του κοινωνικού δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 1 του Συντάγματος εκδηλώνεται και με τη μορφή της παροχής ερείσματος για την, σύμφωνη με το Σύνταγμα, ερμηνεία της κοινής νομοθεσίας. Ακολουθεί σχετική νομολογία:

ΣτΕ 305/1981 (Δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων της απόφασης):

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, οι εξουσιοδοτικές διατάξεις οι οποίες αναθέτουν σε καταστατικά ταμείων παροχής συντάξεων να προσδιορίσουν τα υπαγόμενα, στην ασφάλιση, πρόσωπα, πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με το **άρθρο 21, παρ. 1** του Συντάγματος και κατά συνέπεια, δεν είναι επιτρεπτός ο αποκλεισμός των **θετών τέκνων** από την ασφάλιση, με διατάξεις των ανωτέρω καταστατικών (Χρυσόγονος, 2006, σ. 543).

ΣτΕ 3216/2003 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από το **Τμήμα Γ΄** - πολίτης κατά Υπουργού Δικαιοσύνης – **αίτηση ακύρωσης** της σιωπηρής άρνησης του

αυτού Υπουργού για χορήγηση της ειδικής εννεάμηνης άδειας με αποδοχές για ανατροφή τέκνου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η σχετική διάταξη του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων, ερμηνευόμενη ενόψει του άρθρου **21 παρ. 1** και 5 του Συντάγματος (**προστασία της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας**, ενόψει οξυμμένου δημογραφικού προβλήματος) έχει την έννοια ότι παραπέμπει στις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις για τους δημοσίους υπαλλήλους, οι οποίες προβλέπουν όχι μόνον άδειες μητρότητας (κύησης και λοχείας, άρθρο 52 παρ. 1 Υ.Κ.), αλλά και την εννεάμηνη ειδική άδεια με αποδοχές για την ανατροφή τέκνου (άρθρο 53 παρ. 2 Υ.Κ.) και συνεπώς είναι ακυρωτέα η σχετική άρνηση της Διοίκησης.

Β. Άρθρο 21, παρ. 2 Σ: «Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος.»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, βρέθηκαν οι ακόλουθες δικαστικές αποφάσεις:

ΣτΕ 1095/2001 (Τμήμα Δ'): αίτηση ακύρωσης κοινής απόφασης Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και Υγείας και Προνοίας, με την οποία ρυθμίζονται τα της απονομής των παροχών στις πολύτεκνες μητέρες και, ειδικότερα, θεσπίζεται ανώτατο όριο ετησίου οικογενειακού εισοδήματος ως προϋπόθεση για την χορήγηση των εν λόγω παροχών.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, δεν είναι **συνταγματικά ανεκτές**, ρυθμίσεις με τις οποίες ορισμένες **πολύτεκνες οικογένειες** εξαιρούνται από τη κρατική φροντίδα, αφού έτσι αναιρείται η επιβαλλόμενη από το Σύνταγμα ειδική φροντίδα του Κράτους υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών. Η νομοθετική πρόβλεψη ανώτατου ορίου ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος, ως προϋπόθεση για την χορήγηση της χρηματικής παροχής πολύτεκνων οικογενειών, αντίκειται στο **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος, εν όψει και του ότι ο συντακτικός νομοθέτης, θεσπίζοντας την υπέρ αυτών ειδική κρατική φροντίδα, δεν απέβλεψε στην ενίσχυση αυτών ως κατηγορίας οικονομικώς αδύνατων ή αναξιοπαθόντων προσώπων.

Σχετικές επίσης:

α) ΣτΕ 626/2015 (Τμήμα Α'): Ο.Κ.Α. κατά πολιτών – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Πειραιώς (ΔΠρΠειρ).

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, για τις οικογένειες με τρία τέκνα, οι οποίες δεν εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας του **άρθρου 21, παρ. 2** του Συντάγματος, που καλύπτει μόνον την πολύτεκνη οικογένεια, ήτοι την οικογένεια με τουλάχιστον **τέσσερα τέκνα**, ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται να διαφοροποιήσει τις προβλεπόμενες παροχές με βάση εισοδηματικά κριτήρια. Συνεπώς, ρυθμίσεις με τις οποίες, άλλωστε, πλην της θέσης ορίου εισοδήματος, επιχειρήθηκαν και άλλες επί τα βελτίω μεταβολές στην κοινωνική προστασία των οικογενειών με τρία τέκνα, δεν αντίκεινται στην ανωτέρω συνταγματική διάταξη. Εξάλλου, οι ίδιες διατάξεις δεν τελούν σε αντίθεση ούτε προς τις αρχές της αναλογικότητας ή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης. Τούτο, διότι αφ' ενός το τιθέμενο με την επίμαχη ρύθμιση όριο εισοδήματος είναι εύλογο και αφ' ετέρου με αυτήν εισάγονται και ευνοϊκές ρυθμίσεις, όπως η αύξηση του ύψους του επιδόματος και η επιμήκυνση του χρόνου χορήγησής του.

β) ΣτΕ 3434/2009 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Προϊσταμένου Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων Ο.Γ.Α. και σιωπηρής απόρριψης από την Επιτροπή Εκδίκασης Συντάξεων Ο.Γ.Α. της σχετικής, κατά της παραπάνω πράξεως, ένστασης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η νομοθετική διάταξη που δεν προβλέπει ότι, σε περίπτωση θανάτου της, δικαιούχου της ισόβιας σύνταξης, μητέρας, την σύνταξη μπορεί να λάβει ο επιζών σύζυγος της, δεν είναι σύμφωνη με τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 4 και **21, παρ. 2** του Συντάγματος. Τούτο, γιατί το άρθρο αυτό του Συντάγματος επιβάλλει την προστασία της **πολύτεκνης οικογένειας**, την οποία αποτελούν, πλην των τέκνων, **και οι δύο σύζυγοι**. Συνεπώς, δεν είναι συνταγματικώς ανεκτό να χορηγείται μόνο στην μία από τους συζύγους παροχή, υπό την ιδιότητα της πολύτεκνης συζύγου, σε περίπτωση δε, θανάτου να μη λαμβάνει ο επιζών την παροχή αυτή, απομειούμενης με τον τρόπο αυτό της, προς την πολύτεκνη οικογένεια, προστασίας, εφόσον και οι δύο σύζυγοι αποτελούν μέλη της συνταγματικώς προστατευόμενης οικογένειας. Εξάλλου, τόσο το επίδομα όσο και η ισόβια σύνταξη έχουν, προσέτι, τον χαρακτήρα κινήτρου προς τους νέους γονείς για τη δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών, με στόχο την αντιμετώπιση του οξέος δημογραφικού

προβλήματος της χώρας. Η δε, χορήγηση της σύνταξης αποτελεί επιπλέον κίνητρο προς τους γονείς, δεδομένου ότι η οικονομική ενίσχυση προς αυτούς δεν θα παύσει να χορηγείται λόγω της ηλικίας των τέκνων. Συνεπώς, για να είναι πλήρης και λυσιτελής η συνταγματικώς επιβαλλόμενη προστασία της πολύτεκνης οικογένειας, η ισόβια σύνταξη θα πρέπει να καταβάλλεται και στον επιζώντα σύζυγο, σε περίπτωση θανάτου της συζύγου του.

ΣτΕ 314/2007 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από το **Τμήμα Α΄** - πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** Πράξης της Προϊσταμένης του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α. και της σιωπηρής απόρριψης της, κατά της άνω Πράξης, ένστασης και

ΣτΕ 4164/2005 (Τμήμα Α΄): ομοίως.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, αντίκειται στα άρθρα 4, παρ. 1 και **21, παρ. 2** του Συντάγματος η νομοθετική διάταξη που δεν προβλέπει ότι σε περίπτωση θανάτου της, δικαιούχου της ισόβιας σύνταξης, μητέρας, τη σύνταξη δικαιούται να λαμβάνει ο επιζών σύζυγος της, ο οποίος είχε την, μετά θάνατο, ευθύνη της ανατροφής των τέκνων, εφόσον το άρθρο 21 του Συντάγματος επιβάλλει την προστασία της **πολύτεκνης οικογένειας**, την οποία αποτελούν, πλην των τέκνων, **αμφότεροι οι σύζυγοι**.

Σχετικές επίσης (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 542):

α) ΣτΕ 2045/2009 (Τμήμα Α΄): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Εκδίκασης Ενστάσεων, με την οποία απορρίφθηκε ένσταση του αιτούντος κατά Πράξης του Προϊσταμένου του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α..

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, για να είναι πλήρης η συνταγματικώς επιβαλλόμενη προστασία της **πολύτεκνης οικογένειας**, η ισόβια σύνταξη θα πρέπει να καταβάλλεται και στο σύζυγο (πατέρα), σε περίπτωση που αυτός έχει την κύρια ή αποκλειστική ευθύνη της διατροφής των τέκνων, ειδάλλως τίθεται ζήτημα **αντισυνταγματικότητας**.

β) ΣτΕ 1621/2009 (Τμήμα Α΄): Ο.Κ.Α. κατά πολίτη – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Κομοτηνής (ΔΠρΚομ),

γ) **ΣτΕ 1424/2009 (Τμήμα Α')**: πολίτες κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** σιωπηρής απόρριψης ενστάσεων κατά Πράξεων του Προϊσταμένου του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α.,

δ) **ΣτΕ 1362/2008 (Τμήμα Α')**: πολίτης κατά Ο.Κ.Α. - **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Εκδίκασης Ενστάσεων του Ο.Γ.Α. και

ε) **ΣτΕ 90/2006 (Τμήμα Α')**: πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** σιωπηρής απόρριψης ένστασης κατά απόφασης του Προϊσταμένου του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α..

ΣτΕ 986/2014 (Ολομέλεια): πολίτες κατά Υπουργού Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του οικείου Υφυπουργού,

ΣτΕ 987/2014 (Ολομέλεια): ομοίως και

ΣτΕ 988/2014 (Ολομέλεια): ομοίως.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, σχετικά με τις ευνοϊκές ρυθμίσεις για την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση μελών **πολύτεκνων οικογενειών**, κρίθηκε ότι η νομοθεσία που εισήγαγε παρέκκλιση από το γενικό σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με την πρόβλεψη σύστασης θέσεων οι οποίες καταλαμβάνονται μόνο από υποψήφιους/ες που έχουν την ιδιότητα μέλους πολύτεκνης οικογένειας, αντίκεινται στις **αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας**, σύμφωνα με τις οποίες επιβάλλεται η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με *αμιγώς ακαδημαϊκά κριτήρια* (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 533).

ΣτΕ 1251/2015 (Ολομέλεια): Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου κλπ. – **αίτηση ακύρωσης** αποφάσεων του Υπουργού Παιδείας, δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, κρίθηκαν **αντισυνταγματικές** οι υπουργικές αποφάσεις που αφορούσαν μετεγγραφές **φοιτητών πολύτεκνων οικογενειών** στα Α.Ε.Ι., επειδή ο νομοθέτης δεν τήρησε τις ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 16 του Συντάγματος, δηλαδή δεν ενέταξε ως προϋποθέσεις, όσες διασφαλίζουν την αξιολόγηση των υποψηφίων με *αμιγώς ακαδημαϊκά κριτήρια* (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 533).

ΣτΕ 2207/2017 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Ενστάσεων του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α..

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, το **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος επιβάλλει την προστασία της **πολύτεκνης οικογένειας**, την οποία αποτελούν, πλην των τέκνων, και οι δυο σύζυγοι και δεν είναι **συνταγματικά ανεκτή** η παροχή ισόβιας σύνταξης μόνο στον έναν από τους συζύγους, αλλά επιβάλλεται σε περίπτωση θανάτου να λαμβάνει την παροχή ο/η επιζών/ούσα σύζυγος, προκειμένου να διασφαλισθεί ο, συνταγματικά προστατευόμενος, θεσμός της πολύτεκνης οικογένειας.

ΣτΕ 4454/2015 (Τμήμα Α'): πολίτες κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Ενστάσεων του Ο.Γ.Α και κοινής απόφασης των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών, Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η νομοθετική διάταξη που προέβλεπε ότι, σε περίπτωση θανάτου της δικαιούχου της ισόβιας σύνταξης μητέρας, τη σύνταξη μπορεί να λάβει ο επιζών σύζυγός της, είναι **αντισυνταγματική**, διότι το **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος επιβάλλει την προστασία της **πολύτεκνης οικογένειας**, την οποία αποτελούν, πλην των τέκνων, **και οι δύο σύζυγοι**. Συνεπώς, δεν είναι συνταγματικά ανεκτό να χορηγείται στον ένα μόνον από τους συζύγους (στη μητέρα) παροχή υπό την ιδιότητα του πολύτεκνου γονέα, σε περίπτωση δε, θανάτου της να μην λαμβάνει την παροχή αυτήν ο επιζών σύζυγος, απομειούμενης, με τον τρόπο αυτό, της, προς την πολύτεκνη οικογένεια, προστασίας, εφ' όσον και οι δύο σύζυγοι αποτελούν μέλη της συνταγματικά προστατευόμενης οικογένειας. Εξάλλου, τόσο το επίδομα πολύτεκνου, όσο και η ισόβια σύνταξη έχουν προσέτι τον χαρακτήρα κινήτρου προς τους νέους γονείς για τη δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών, με στόχο την αντιμετώπιση του **οξέος δημογραφικού προβλήματος της χώρας**, η χορήγηση δε, της σύνταξης αποτελεί επιπλέον κίνητρο προς τους γονείς, δεδομένου ότι η οικονομική ενίσχυση προς αυτούς δεν θα παύσει να χορηγείται λόγω της ηλικίας των τέκνων. Συνεπώς, για να είναι πλήρης και λυσιτελής η συνταγματικά επιβαλλόμενη προστασία της πολύτεκνης οικογένειας, η ισόβια σύνταξη θα πρέπει, σε περίπτωση θανάτου της συζύγου, να καταβάλλεται στον επιζώντα σύζυγο, δηλαδή στον πατέρα.

ΣτΕ 4270/2014 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης – **αίτηση ακύρωσης** απορριπτικής, περί απονομής της πολυτεκνικής ιδιότητας, απόφασης της Ανώτατης Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων Ελλάδας (Α.Σ.Π.Ε.) και απόφασης Επιτροπής του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, εξετάζουσα επί της ένστασης κατά της άνω απορριπτικής απόφασης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η απονομή της **πολυτεκνικής ιδιότητας** δεν συναρτάται προς την ύπαρξη ασφαλιστικής σχέσεως ή προς προϋποθέσεις που προσιδιάζουν σε ασφαλιστική παροχή, αλλά συνδέεται με την παροχή κινήτρων για την ανατροπή των δυσμενών δημογραφικών δεδομένων και την αντιμετώπιση των εντεύθεν γενικότερων οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων. Η τασσόμενη προϋπόθεση, σύμφωνα με την οποία η αναγνώριση της ιδιότητας του πολυτέκνου συνδέεται με τη γονική μέριμνα και την επιμέλεια των τέκνων, δεν αντίκειται στο **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος.

ΣτΕ 2681/2011 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** Πράξης του Προϊσταμένου του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α..

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, δεν αντίκειται στο **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος η νομοθετική διάταξη με την οποία εισάγεται ο περιορισμός ορισμένου οικογενειακού εισοδήματος για τη χορήγηση του επιδόματος στη μητέρα που αποκτά **τρίτο τέκνο**. Στη συγκεκριμένη περίπτωση κάμπτεται η γενική αρχή του διοικητικού δικαίου, σύμφωνα με την οποία η διοίκηση δεν έχει υποχρέωση να ανακαλεί τις παράνομες πράξεις της για τις οποίες έχει παρέλθει η κατά νόμον προθεσμία προσβολής ή που έχουν προσβληθεί ανεπιτυχώς.

ΣτΕ 3783/2006 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Ο.Γ.Α..

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, δικαιούνται ισόβια σύνταξη και οι μητέρες οι οποίες **δεν θεωρούνται πολύτεκνες**, σύμφωνα με το νόμο, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν εν ζωή ή απέκτησαν τέσσερα τουλάχιστον παιδιά, ανεξαρτήτως εάν αυτά ζούσαν κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση της ισόβιας σύνταξης.

ΣτΕ 2100/1998 (Δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων της απόφασης): Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, το **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος, το οποίο έχει κατευθυντήριο χαρακτήρα και αφήνει στο νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του, το είδος και την έκταση της **ειδικής φροντίδας για τους πολύτεκνους**, ουδόλως κωλύει τον νομοθέτη να προβεί στην εκάστοτε κρινόμενη απ' αυτόν ως επιβεβλημένη, προς εξυπηρέτηση του συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου, μεταβολή ως προς τον τρόπο οργάνωσης και τον φορέα εκτέλεσης του συγκοινωνιακού έργου, έστω κι αν αυτή θίγει κτηθέντα, υπό το παλαιότερο σύστημα ρύθμισης, δικαιώματα πολύτεκνων αυτοκινητιστών.

ΣτΕ 785/2012 (Τμήμα Γ'): πολίτης κατά Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.) – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Α.Σ.Ε.Π..

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, οι υποψήφιοι που είναι **πολύτεκνοι ή τέκνα πολύτεκνων** και έχουν τα τυπικά προσόντα διορισμού, κατατάσσονται σε ειδικό πίνακα προτεραιότητας, για το 20% των προκηρυσσόμενων θέσεων, ακόμη κι αν υστερούν έναντι των λοιπών υποψηφίων (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 542).

ΣτΕ 1366/2009 (Τμήμα Α'): Ο.Κ.Α. κατά πολίτη – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του ΔΕφΘεσσ

Σχετικές επίσης:

α) ΣτΕ 172/2009 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Εκδίκασης Ενστάσεων κατά των πράξεων του Προϊσταμένου του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α. και

β) ΣτΕ 1175/2008 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από **Τμήμα Α'** - πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** (τεκμαιρόμενης) απόρριψης από τον Ο.Γ.Α. αίτησης για καταβολή επιδόματος πολύτεκνης μητέρας.

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, η ισόβια σύνταξη **πολύτεκνης μητέρας** έχει χαρακτήρα κινήτρου για την αποτροπή δυσμενών δημογραφικών δεδομένων, ενώ διάταξη με την οποία τέθηκε ως προϋπόθεση για τη χορήγηση της ανωτέρω σύνταξης ορισμένο ανώτατο όριο οικογενειακού εισοδήματος αντίκειται στο **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 542).

ΣτΕ 1635/2012 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ελληνικού Δημοσίου – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Χανίων (ΔΕφΧαν).

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, σε περίπτωση επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή φορέα, οι οποίοι διατηρούν υποκαταστήματα ή εκμεταλλεύσεις σε περισσότερες από μία νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, ο υπολογισμός του αριθμού των προστατευόμενων προσώπων που οφείλει η επιχείρηση να προσλάβει πρέπει να γίνει χωριστά για κάθε νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και να είναι ανάλογος με τον αριθμό των εργαζομένων στα αντίστοιχα υποκαταστήματα ή εκμεταλλεύσεις της. Προς το σκοπό αυτό εφαρμόζεται το οικείο ποσοστό είτε στο σύνολο των απασχολούμενων της επιχείρησης σε όλη τη χώρα και στη συνέχεια επιμερίζεται ανάλογα με τον αριθμό των απασχολούμενων από αυτή ανά νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, είτε εφαρμόζεται απευθείας στον αριθμό των απασχολούμενων της επιχείρησης στην εκάστοτε νομαρχιακή αυτοδιοίκηση. Στην προκειμένη περίπτωση κρίθηκε ότι κατά τον κρίσιμο χρόνο είχε συμπληρωθεί ο αριθμός των ατόμων της κατηγορίας του **πολύτεκνου**, τα οποία υποχρεούταν να **προσλάβει αναγκαστικώς** η Δ.Ε.Η. στα υποκαταστήματά της στην οικεία νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, διότι επί συνόλου 702 ατόμων που απασχολούσε η επιχείρηση στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηρακλείου αναλογούσαν 14 άτομα της κατηγορίας των πολύτεκνων, είχε δε ήδη προσλάβει 15 άτομα της κατηγορίας αυτής.

ΣτΕ 189/2009 (Τμήμα Α'): Ελληνικό Δημόσιο κατά πολιτών – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του ΔεφΑθ.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, δεν αντίκειται στο **άρθρο 21, παρ. 2** του Συντάγματος η έκδοση από τη Διοίκηση άδειας παραχώρησης εκμετάλλευσης περιπτέρου σε **ανάπηρους και θύματα πολέμου**, χωρίς να δεσμεύεται από την τυχόν ύπαρξη σύμβασης μίσθωσης σε ιδιώτες μη ανάπηρους ή θύματα πολέμου.

ΣτΕ 1322/1996 (Τμήμα Α'): Ν.Π.Δ.Δ. «Περιφερειακό Γενικό Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος Αθηνών» (Π.Γ.Ν.Ν.Θ.Α.) κατά Υπουργού Εθνικής Άμυνας και πολιτών, **ανάπηρων πολέμου**, δικαιούχων της εκμετάλλευσης του δικαιώματος κυλικείου στο Νοσοκομείο «Σωτηρία» - **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Νομάρχη Αθηνών.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η Διοίκηση μπορεί να εκδίδει τη σχετική άδεια με την οποία παραχωρείται στους **ανάπηρους και θύματα πολέμου** το δικαίωμα

εκμετάλλευσης κυλικείου, χωρίς να δεσμεύεται από την τυχόν ύπαρξη σύμβασης μίσθωσης του κυλικείου σε ιδιώτες μη ανάπηρους ή θύματα πολέμου.

Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2006), το κανονιστικό περιεχόμενο του κοινωνικού δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 2 του Συντάγματος μπορεί να εκδηλωθεί μέσω του περιορισμού της διακριτικής ευχέρειας της Διοίκησης, η οποία οφείλει να λαμβάνει υπ' όψη της τις επιταγές του άρθρου αυτού, κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της, που είναι δυνατό να παράσχει το δικαιολογητικό έρεισμα για το νομοθετικό περιορισμό άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων, ιδίως μάλιστα για την ευνοϊκότερη μεταχείριση προστατευόμενων κατηγοριών προσώπων. Ακολουθεί σχετική νομολογία:

ΣτΕ 477/1989 (Δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων της απόφασης): Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, κρίθηκε θεμιτή η, σε ποσοστό, 10% προσαύξηση της βαθμολογίας των **τέκνων αναπήρων πολέμου ή πολύτεκνων** σε διαγωνισμούς για την κατάληψη θέσεων υπαλλήλων σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, με την αιτιολογία ότι δεν υπερβαίνει τα ακραία όρια, ώστε να εμφανίζεται ως αδικαιολόγητο και άρα, συνταγματικά ανεπίτρεπτο προνόμιο (Χρυσόγονος, 2006, σ. 575).

ΣτΕ 42/1997 (Τμήμα ΣΤ'): πολίτης κατά Ν.Π.Δ.Δ. «Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών» (Ι.Κ.Υ.) – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Ι.Κ.Υ..

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, είναι επιβεβλημένη η, σύμφωνη με το δικαίωμα για κοινωνική πρόνοια, ερμηνεία των διατάξεων της κοινής νομοθεσίας, ώστε να επιτραπεί η συμμετοχή **τετραπληγικού υποψηφίου**, που αδυνατούσε να εξεταστεί γραπτώς, σε διαγωνισμό για την χορήγηση υποτροφιών εξωτερικού του Ι.Κ.Υ., με προφορική εξέτασή του ή με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή (Χρυσόγονος, 2006, σ. 575).

Γ. Άρθρο 21, παρ. 3 Σ: «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων.»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, δεν βρέθηκε νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας η οποία αφορά τις ομάδες – στόχου του άρθρου αυτού,

πάντοτε σχετικά με το δικαίωμα για Κοινωνική Πρόνοια. Ωστόσο, βρέθηκε ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός αποφάσεων οι οποίες αφορούν το δικαίωμα στην Υγεία, αλλά επειδή δεν εντάσσεται στον πυλώνα της Κοινωνικής Πρόνοιας, οι σχετικές αποφάσεις παραλήφθηκαν.

Δ. Άρθρο 21, παρ. 4 Σ: «Η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους.»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, βρέθηκαν οι ακόλουθες δικαστικές αποφάσεις:

Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2006), το κανονιστικό περιεχόμενο του κοινωνικού δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 4 του Συντάγματος μπορεί να δικαιολογήσει την επιβολή νομοθετικών περιορισμών σε άλλα συνταγματικά δικαιώματα, όπως να στοιχειοθετήσει την ύπαρξη δημόσιας ωφέλειας για την αναγκαστική απαλλοτρίωση ιδιωτικής οικοπεδικής έκτασης. Ακολουθεί σχετική νομολογία:

ΣτΕ 550/1999 (Ολομέλεια): πολίτης κατά Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης Πολεοδομικού Γραφείου Σκοπέλου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η εξαιρετική νομοθετική ρύθμιση που αφορά την **άδεια οικογενειακής στέγης**, με την οποία παρέχεται, κατά παρέκκλιση από τους ισχύοντες όρους δόμησης, προσαύξηση της δομούμενης επιφάνειας για την ικανοποίηση των στεγαστικών αναγκών οικογενειών, χαμηλής κυρίως οικονομικής στάθμης, χωρίς πάντως υπέρβαση του ποσοστού κάλυψης και του αριθμού των τριών ορόφων, είναι, όσον αφορά το ουσιαστικό της περιεχόμενο, επιτρεπτή, κατά τα άρθρα 21 και 24 του Συντάγματος, ρύθμιση.

ΣτΕ 5157/1996 (Τμήμα Δ'): ομοίως.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, επιτρέπονται προσθήκες σε ήδη υπάρχουσα οικοδομή με βάση ειδική **άδεια οικογενειακής στέγης**, κατά παρέκκλιση των όρων και των περιορισμών δόμησης της περιοχής, αποκλειστικά για την κατασκευή κύριας κατοικίας του κυρίου του οικοπέδου, ανιόντων αυτού μέχρι πρώτου βαθμού και

της συζύγου του και των κατιόντων του, εφόσον δεν επιδεινώνεται υπέρμετρα περαιτέρω το ήδη βεβαρημένο πολεοδομικό περιβάλλον (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 545).

ΣτΕ 2029/1992 (Από την έρευνα δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων της απόφασης):

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, σε αντίθεση με τα παραπάνω, δεν μπορεί ιδιώτης να εξαναγκαστεί σε **παραχώρηση έκτασης χωρίς αντάλλαγμα**, επειδή αυτό θα ερχόταν σε σύγκρουση με το άρθρο 17, παρ. 2 του Συντάγματος (Χρυσόγονος, 2006, σ. 577): «Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρους αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απ' ευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπ' όψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο».

Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2006), το κανονιστικό περιεχόμενο του κοινωνικού δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 4 του Συντάγματος μπορεί να δικαιολογήσει την θέσπιση μέτρων για την απόκτηση κατοικίας. Ακολουθεί σχετική νομολογία:

ΣτΕ 4593/1987 και ΣτΕ 4594/1987 (Από την έρευνα δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός περαιτέρω στοιχείων των αποφάσεων):

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, σε περίπτωση **αγοράς πρώτης κατοικίας**, είναι νόμιμη η μείωση της ετήσιας τεκμαρτής δαπάνης, την οποία δικαιούνται τόσο οι έγγαμοι/ες όσο και οι άγαμοι/ες, χωρίς να απαιτείται η ιδιόχρηση της κατοικίας (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 545).

Ε. Άρθρο 21, παρ. 5 Σ: «Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, βρέθηκαν οι ακόλουθες δικαστικές αποφάσεις:

ΣτΕ 4454/2015 (Τμήμα Α'): πολίτες κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Ενστάσεων του Ο.Γ.Α. και κοινής απόφασης των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών, Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η νομοθετική διάταξη που προέβλεπε ότι, σε περίπτωση θανάτου της δικαιούχου της ισόβιας σύνταξης μητέρας, τη σύνταξη μπορεί να λάβει ο επιζών σύζυγός της, είναι αντισυνταγματική, διότι το άρθρο **21, παρ. 2** του Συντάγματος επιβάλλει την προστασία της πολύτεκνης οικογένειας, την οποία αποτελούν, πλην των τέκνων, και οι δύο σύζυγοι. Συνεπώς, δεν είναι συνταγματικά ανεκτό να χορηγείται στον ένα μόνον από τους συζύγους (στη μητέρα) παροχή υπό την ιδιότητα του πολύτεκνου γονέα, σε περίπτωση δε, θανάτου της να μην λαμβάνει την παροχή αυτήν ο επιζών σύζυγος, απομειούμενης, με τον τρόπο αυτό, της, προς την πολύτεκνη οικογένεια, προστασίας, εφ' όσον και οι δύο σύζυγοι αποτελούν μέλη της συνταγματικά προστατευόμενης οικογένειας. Εξάλλου, τόσο το επίδομα πολύτεκνου, όσο και η ισόβια σύνταξη έχουν προσέτι τον χαρακτήρα κινήτρου προς τους νέους γονείς για τη δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών, με στόχο την αντιμετώπιση του οξέος **δημογραφικού προβλήματος** της χώρας, η χορήγηση δε, της σύνταξης αποτελεί επιπλέον κίνητρο προς τους γονείς, δεδομένου ότι η οικονομική ενίσχυση προς αυτούς δεν θα παύσει να χορηγείται λόγω της ηλικίας των τέκνων. Συνεπώς, για να είναι πλήρης και λυσιτελής η συνταγματικά επιβαλλόμενη προστασία της πολύτεκνης οικογένειας, η ισόβια σύνταξη θα πρέπει, σε περίπτωση θανάτου της συζύγου, να καταβάλλεται στον επιζώντα σύζυγο, δηλαδή στον πατέρα.

ΣτΕ 4270/2014 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης – **αίτηση ακύρωσης** απορριπτικής, περί απονομής της πολυτεκνικής ιδιότητας, απόφασης της Ανώτατης Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων Ελλάδας (Α.Σ.Π.Ε.) και απόφασης Επιτροπής του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, εξετάζουσα επί της ένστασης κατά της άνω απορριπτικής απόφασης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η απονομή της πολυτεκνικής ιδιότητας δεν συναρτάται προς την ύπαρξη ασφαλιστικής σχέσεως ή προς προϋποθέσεις που προσιδιάζουν σε ασφαλιστική παροχή, αλλά συνδέεται με την παροχή κινήτρων για την ανατροπή των **δυσμενών δημογραφικών δεδομένων** και την αντιμετώπιση των εντεύθεν γενικότερων οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων. Η τασσόμενη

προϋπόθεση, σύμφωνα με την οποία η αναγνώριση της ιδιότητας του πολυτέκνου συνδέεται με τη γονική μέριμνα και την επιμέλεια των τέκνων, δεν αντίκειται στο άρθρο **21, παρ. 2** του Συντάγματος.

ΣτΕ 1366/2009 (Τμήμα Α'): Ο.Κ.Α. κατά πολίτη – **αίτηση αναίρεσης** απόφασης του ΔΕφΘεσς

Σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων, η ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας έχει χαρακτήρα κινήτρου για την αποτροπή **δυσμενών δημογραφικών δεδομένων**, ενώ διάταξη με την οποία τέθηκε ως προϋπόθεση για τη χορήγηση της ανωτέρω σύνταξης ορισμένο ανώτατο όριο οικογενειακού εισοδήματος αντίκειται στο άρθρο **21, παρ. 2** του Συντάγματος (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 542).

Σχετικές επίσης:

α) ΣτΕ 172/2009 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης της Επιτροπής Εκδίκασης Ενστάσεων κατά των πράξεων του Προϊσταμένου του Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων του Ο.Γ.Α. και

β) ΣτΕ 1175/2008 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από **Τμήμα Α'** - πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** (τεκμαιρόμενης) απόρριψης από τον Ο.Γ.Α. αίτησης για καταβολή επιδόματος πολύτεκνης μητέρας.

ΣτΕ 3434/2009 (Τμήμα Α'): πολίτης κατά Ο.Κ.Α. – **αίτηση ακύρωσης** απόφασης του Προϊσταμένου Κλάδου Οικογενειακών Επιδομάτων Ο.Γ.Α. και σιωπηρής απόρριψης από την Επιτροπή Εκδίκασης Συντάξεων Ο.Γ.Α. της σχετικής, κατά της παραπάνω πράξεως, ένστασης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η νομοθετική διάταξη που δεν προβλέπει ότι, σε περίπτωση θανάτου της, δικαιούχου της ισόβιας σύνταξης, μητέρας, την σύνταξη μπορεί να λάβει ο επιζών σύζυγος της, δεν είναι σύμφωνη με τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 4 και **21, παρ. 2** του Συντάγματος. Τούτο, γιατί το άρθρο αυτό του Συντάγματος επιβάλλει την προστασία της πολύτεκνης οικογένειας, την οποία αποτελούν, πλην των τέκνων, και οι δύο σύζυγοι. Συνεπώς, δεν είναι συνταγματικώς ανεκτό να χορηγείται μόνο στην μία από τους συζύγους παροχή, υπό την ιδιότητα της πολύτεκνης συζύγου, σε περίπτωση δε, θανάτου να μη λαμβάνει ο επιζών την παροχή αυτή, απομειούμενης με τον τρόπο αυτό της, προς την πολύτεκνη οικογένεια, προστασίας, εφόσον και οι δύο σύζυγοι αποτελούν μέλη της συνταγματικώς προστατευόμενης οικογένειας. Εξάλλου, τόσο το επίδομα όσο και η ισόβια σύνταξη

έχουν, προσέτι, τον χαρακτήρα κινήτρου προς τους νέους γονείς για τη δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών, με στόχο την αντιμετώπιση του οξέος **δημογραφικού προβλήματος** της χώρας. Η δε, χορήγηση της σύνταξης αποτελεί επιπλέον κίνητρο προς τους γονείς, δεδομένου ότι η οικονομική ενίσχυση προς αυτούς δεν θα παύσει να χορηγείται λόγω της ηλικίας των τέκνων. Συνεπώς, για να είναι πλήρης και λυσιτελής η συνταγματικώς επιβαλλόμενη προστασία της πολύτεκνης οικογένειας, η ισόβια σύνταξη θα πρέπει να καταβάλλεται και στον επιζώντα σύζυγο, σε περίπτωση θανάτου της συζύγου του.

ΣτΕ 3216/2003 (Ολομέλεια): παραπομπή στην Ολομέλεια από το **Τμήμα Γ΄** - πολίτης κατά Υπουργού Δικαιοσύνης – **αίτηση ακύρωσης** της σιωπηρής άρνησης του αυτού Υπουργού για χορήγηση της ειδικής εννεάμηνης άδειας με αποδοχές για ανατροφή τέκνου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η σχετική διάταξη Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων, ερμηνευόμενη ενόψει του **άρθρου 21 παρ. 1 και 5** του Συντάγματος (προστασία της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, ενόψει **οξυμμένου δημογραφικού προβλήματος**) έχει την έννοια ότι παραπέμπει στις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις για τους δημοσίους υπαλλήλους, οι οποίες προβλέπουν όχι μόνον άδειες μητρότητας (κύησης και λοχείας, άρθρο 52 παρ. 1 Υ.Κ.), αλλά και την εννεάμηνη ειδική άδεια με αποδοχές για την ανατροφή τέκνου (άρθρο 53 παρ. 2 Υ.Κ.) και συνεπώς είναι ακυρωτέα η σχετική άρνηση της Διοίκησης.

ΣΤ. Άρθρο 21, παρ. 6 Σ: «**Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρα που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.**»

Μετά από έρευνα των διαθέσιμων πηγών, βρέθηκε η ακόλουθη δικαστική απόφαση:

ΣτΕ 3729/2011: αίτηση ακύρωσης:

1. του Διαγωνισμού Συμβολαιογράφων που προκηρύχθηκε με απόφαση του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Δικαιοσύνης,
2. της σιωπηρής απόρριψης σχετικής ένστασης της αιτούσας, υποψήφιας στον διαγωνισμό και

3. του οικείου Πίνακα Αποτελεσμάτων.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η Διοίκηση οφείλει να λαμβάνει κάθε αναγκαίο μέτρο, απευθύνοντας ενδεχομένως ειδικά ερωτήματα στις υγειονομικές επιτροπές και άλλα διοικητικά όργανα, προκειμένου οι **υποψήφιοι με αναπηρία** να διαγωνίζονται με ίσους όρους με τους λοιπούς. Η έλλειψη ειδικής τουαλέτας συνιστά απαγορευόμενη έμμεση δυσμενή διάκριση σε βάρος της αιτούσας, η οποία, αντικειμενικά, ενδεχομένως συνδέεται αιτιωδώς με την απόδοσή της στις εξετάσεις (Κοτζάμπαση, 2017, σ. 545).

Επίλογος

Πίνακας: Αριθμός δικαστικών αποφάσεων ανά θεματική κατηγορία (παράγραφοι) του άρθρου 21 του Συντάγματος

Παράγραφοι	Αριθμός Αποφάσεων
1	26
2	29
3	0
4	5
5	7
6	1

1. Συμπεράσματα

Από τα στοιχεία του πίνακα συμπεραίνονται τα εξής:

i) Το μείζον και ιδιάζον πόρισμα της εργασίας αφορά την τρίτη παράγραφο. Από την νομολογιακή έρευνα δεν διαπιστώθηκε καμία απόφαση του ΣτΕ σχετική με τον «σκληρό πυρήνα» του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, δηλαδή την περίθαλψη των απόρων. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το εύρημα ότι κατά τη διάρκεια της μελέτης της νομολογίας βρέθηκαν εξαιρετικά πολλές αποφάσεις που εμπίπτουν στον έναν από τους άλλους πυλώνες του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας, την Δημόσια Υγεία. Συμπεραίνεται ότι το ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας σχετικά με την περίθαλψη των απόρων είναι, σε δικαιοδοτικό επίπεδο, ουσιαστικά ανύπαρκτο.

ii) Από τα στοιχεία του πίνακα συμπεραίνεται μία εξαιρετικά μεγαλύτερη συχνότητα αποφάσεων που αφορούν τις δύο πρώτες παραγράφους του άρθρου 21 του Συντάγματος. Αυτό σημαίνει ότι ο θεσμός της **οικογένειας** γενικά και οι **πολύτεκνες οικογένειες** ειδικότερα απολαμβάνουν μεγαλύτερη δικαστική προστασία στο ανώτατο δικαιοδοτικό επίπεδο του διοικητικού δικαίου. Συγκεκριμένα, από τις 26 αποφάσεις που αφορούν την πρώτη παράγραφο διαπιστώνεται ότι το ΣτΕ έχει κρίνει υποθέσεις οι οποίες εμπίπτουν σε όλες τις κατηγορίες προσώπων που επιθυμεί να προστατεύσει ο συντακτικός νομοθέτης. Παρατηρείται, επίσης, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός αποφάσεων σχετικών με την προστασία τέκνων, των οποίων ο ένας εκ των δύο γονέων είναι ημεδαπός και ο άλλος αλλοδαπός υπήκοος.

iii) Αναφορικά με την δεύτερη παράγραφο, που αφορά και τις περισσότερες σε απόλυτο αριθμό αποφάσεις, παρατηρείται μία έντονη διαφοροποίηση ανάμεσα στις ομάδες – στόχους. Αυτό φαίνεται από την συντριπτική υπεροχή των αποφάσεων επί **πολύτεκνων οικογενειών** έναντι οποιασδήποτε άλλης κατηγορίας πολιτών. Τα πορίσματα γι' αυτή την παράγραφο συνδέονται άρρηκτα με τα πορίσματα της πέμπτης παραγράφου, που αφορά πολιτικές για την αντιμετώπιση του δημογραφικού ζητήματος. Πράγματι, οι έξι από τις επτά αποφάσεις που χρησιμοποιήθηκαν εκεί, παραπέμπουν ευθέως στο άρθρο 21, παρ. 2 Σ. Αυτό σημαίνει ότι η προστασία της πολύτεκνης οικογένειας συνιστά τον θεμελιώδη πυλώνα στον οποίο βασίζεται η εφαρμογή δημογραφικών πολιτικών.

iv) Η αστεγία είναι ένα αρκετά καινοφανές κοινωνικό πρόβλημα στην Ελλάδα, το οποίο διευρύνθηκε την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Στο κείμενο του Συντάγματος η διατύπωση αναφορικά με την απόκτηση κατοικίας απ' αυτούς που τη στερούνται, σημαίνει την *γενική εξασφάλιση στέγης*, είτε μέσω δωρεάν παραχώρησης είτε μίσθωσης, αλλά σε καμία περίπτωση την πρόσκτηση δικαιώματος κυριότητας (Χρυσόγονος, 2006, σ. 576). Εξάλλου, και από την έρευνα με βάση το άρθρο 29 Ν. 4052/2012 περί αστεγίας, δεν βρέθηκε κάποια σχετική απόφαση του ΣτΕ. Συνεπώς, δεν υφίστανται αξιόλογα νομολογιακά πορίσματα.

v) Σχεδόν ανύπαρκτη είναι και η δικαιοδοτική εξέταση υποθέσεων σχετικών με την κοινωνική ένταξη και την αντιμετώπιση της κοινωνικής περιθωριοποίησης του ανάπηρου πληθυσμού στην έκτη παράγραφο.

Γενικό συμπέρασμα:

A) Από την πρώτη μορφή έρευνας της νομολογίας, με βάση τους κύριους νόμους που διέπουν το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας στο τρίτο Κεφάλαιο, ουδεμία απόφαση του ΣτΕ έχει εκδοθεί, κρίνοντας αντισυνταγματική οποιαδήποτε διάταξη των σχετικών νόμων. Συνεπώς, η σχετική νομολογία δεν έχει επιφέρει μεταβολή στο Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας.

B) Από την δεύτερη μορφή έρευνας της νομολογίας, με βάση το άρθρο 21 του Συντάγματος και τις ομάδες – στόχους των επιμέρους παραγράφων, προέκυψαν τα εξής:

1. Ως προς τις δύο πρώτες παραγράφους υπάρχει μία σαφέστατη υπεροχή ένδικων διαφορών που αφορούν τον θεσμό της οικογένειας, τα ανήλικα παιδιά, τις μητέρες, και ειδικά τις πολύτεκνες οικογένειες. Στην πλειονότητά τους, ο Ανώτατος Διοικητικός Δικαστής έχει κρίνει αντισυνταγματικές διατάξεις νόμων που εξειδικεύουν δικαιώματα των ωφελούμενων κοινωνικών ομάδων.

2. Ως προς την τέταρτη και πέμπτη παράγραφο βρέθηκε περιορισμένη νομολογία. Εντούτοις, η δημογραφική πολιτική, όπως αναφέρθηκε, πρέπει να ιδωθεί σε άμεση συσχέτιση με την προστασία των πολύτεκνων οικογενειών. Κατά τα λοιπά, δεν βρέθηκαν αξιόλογα νομολογιακά πορίσματα.

3. Ως προς την τρίτη παράγραφο, που συνιστά, όπως ειπώθηκε, τον «σκληρό πυρήνα» της Κοινωνικής Πρόνοιας, καθώς και την έκτη παράγραφο, η νομολογία του ΣτΕ είναι ανύπαρκτη. Η παρατήρηση αυτή αποτελεί, εν τέλει, το μείζον πόρισμα της εν λόγω εργασίας.

2. Προτάσεις

Συσχετιζόμενο άμεσα με τα παραπάνω συμπεράσματα, ένα ζήτημα το οποίο μπορεί να τεθεί σε δημόσιο διάλογο και προς περαιτέρω διερεύνηση αφορά την πρόσβαση των απόρων στην δικαιοσύνη. Το έλλειμμα νομολογίας του ΣτΕ αναφορικά με την περίθαλψη και τα δικαιώματα των απόρων αποκτά δύο οπτικές. Η πρώτη σχετίζεται με το γεγονός ότι το διαχρονικό νομοθετικό κενό για την πρόβλεψη ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος δεν επέτρεπε, εξ αντικειμένου, την προσφυγή των

εν δυνάμει δικαιούχων στην Δικαιοσύνη. Παρόλο που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης εισήχθη μόλις πρόσφατα στην έννομη τάξη, δεν έχουν εκδοθεί, ακόμη, δικαστικές αποφάσεις, ιδίως του ΣτΕ, οι οποίες θα εξέταζαν αιτήσεις ακύρωσης κατά διοικητικών πράξεων εκδιδόμενων βάσει του σχετικού νόμου. Απόρροια της πρώτης οπτικής αποτελεί η διαπίστωση ότι οι άποροι πολίτες δεν έχουν, ούτως ή άλλως τη δυνατότητα προσφυγής στη Δικαιοσύνη, λόγω των πενιχρών οικονομικών τους μέσων. Υπ' αυτό το πρίσμα, οφείλεται να τεθεί προς διερεύνηση το ενδεχόμενο της ένταξης αυτής της κατηγορίας στο καθεστώς της «Νομικής Βοήθειας» (Legal Aid). Σύμφωνα με το Ν. 3226/2004, το Πρόγραμμα της "Νομικής Βοήθειας" παρέχεται σε αστικές, εμπορικές και ποινικές υποθέσεις· πάντως όχι σε διοικητικές, διότι σε αυτήν την περίπτωση θα καταλήγαμε στο εξής οξύμωρο γεγονός: το Κράτος θα διέθετε πόρους ώστε να προσφεύγουν οι πολίτες εναντίον των διοικητικών πράξεων που εκδίδουν τα διοικητικά του όργανα. Ωστόσο, εν όψει της χρονίζουσας οικονομικής κρίσης, η οποία ήδη λαμβάνει και αναμένεται να λάβει σοβαρές κοινωνικές διαστάσεις, είναι αναγκαίο να τεθεί στον δημόσιο διάλογο το θέμα της ένταξης του άπορου πληθυσμού στο καθεστώς της «Νομικής Βοήθειας». Σε συνάρτηση με τα παραπάνω προτείνεται να ληφθεί υπ' όψη υπέρ των ευπαθών κοινωνικών ομάδων μέριμνα για την ενημέρωση τους σχετικά με τα δικαιώματα τα οποία διαθέτουν στο πλαίσιο του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, εν όψει και της ριζικής αναδιαμόρφωσης και μετάλλαξης των προνοιακών πολιτικών στο εγγύς μέλλον.

Παράρτημα

Ταξινόμηση των δικαστικών αποφάσεων με χρονολογική σειρά

ΣτΕ 2207/2017

ΣτΕ 4454/2015

ΣτΕ 1251/2015

ΣτΕ 626/2015

ΣτΕ 4270/2014

ΣτΕ 1272/2014

ΣτΕ 988/2014

ΣτΕ 987/2014

ΣτΕ 986/2014

ΣτΕ 3412/2013

ΣτΕ 3294/2013

ΣτΕ 1635/2012

ΣτΕ 785/2012

ΣτΕ 3729/2011

ΣτΕ 2681/2011

ΣτΕ 3932/2010

ΣτΕ 3434/2009

ΣτΕ 2045/2009

ΣτΕ 1621/2009

ΣτΕ 1424/2009

ΣτΕ 1366/2009

ΣτΕ 189/2009

ΣτΕ 172/2009

ΣτΕ 1362/2008

ΣτΕ 1175/2008

ΣτΕ 314/2007

ΣτΕ 3783/2006

ΣτΕ 90/2006

ΣτΕ 4164/2005

ΣτΕ 3792/2003
ΣτΕ 3216/2003
ΣτΕ 2165/2003
ΣτΕ 2063/2003
ΣτΕ 1636/2002
ΣτΕ 856/2002
ΣτΕ 2944/2001
ΣτΕ 1095/2001
ΣτΕ 1018/2001
ΣτΕ 2400/2000
ΣτΕ 1353/2000
ΣτΕ 1088/2000
ΣτΕ 820/2000
ΣτΕ 2105/1999
ΣτΕ 550/1999
ΣτΕ 485/1999
ΣτΕ 12/1999
ΣτΕ 2100/1998
ΣτΕ 3033/1997
ΣτΕ 2396/1997
ΣτΕ 42/1997
ΣτΕ 5157/1996
ΣτΕ 1322/1996
ΣτΕ 981/1995
ΣτΕ 910/1994
ΣτΕ 2029/1992
ΣτΕ 477/1989
ΣτΕ 4594/1987
ΣτΕ 4593/1987
ΣτΕ 1154/1983
ΣτΕ 305/1981

Σύνολο: 60

Βιβλιογραφία

Μονογραφίες και Συλλογικοί Τόμοι

Αμίτσης Γ. (2001): *Αρχές Οργάνωσης και Λειτουργίας του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας. Το Ελληνικό μοντέλο των κοινωνικών υπηρεσιών και η Ευρωπαϊκή εμπειρία*, Παπαζήση, Αθήνα

Αμίτσης Γ. (2016): *Εμβληματικές πρωτοβουλίες διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής την εποχή των Μνημονίων. Το υπόδειγμα της εθνικής στρατηγικής κοινωνικής ένταξης*, Παπαζήση, Αθήνα

Απίστουλας Δ. και Νίκου Δ. (2016): *Θεσμοί και πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας, Εκπαιδευτικό Υλικό, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, ΚΕ' Εκπαιδευτική Σειρά (2017-2018)*, Αθήνα

Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου Δ. και Κουτούπα – Ρεγκάκου Ε. (2005): *Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου. Ειδικά Θέματα Διοικητικού Δικαίου*, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη

Λαλιώτη Β. (2017): *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Το χρονικό ενός "πολυαναμενόμενου" αναγγελθέντος μέτρου*, Gutenberg, Αθήνα

Σκουρής Β. (1996): *Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο*, τ. Ι, 2η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη

Σκουρής Π. Β. και Τάχος Ι. Α. (2007): *Διοικητική Νομοθεσία – Κώδικες*, 8η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη

Σπηλιωτόπουλος Π. Ε. (2006): *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, τ. ΙΙ, 12η έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή

Τάχος Ι. Α. (2005): *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, 8η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη

Χρυσόγονος Κ. (2006): *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη

Πηγές Νομολογίας

Από Διαδικτυακούς Τόπους

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, «Ισοκράτης» – Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών,
<http://www.dsanet.gr/1024x768.htm>

Συμβούλιο της Επικρατείας και Διοικητική Δικαιοσύνη, Αναζήτηση Νομολογίας,
http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/ypiresies/nomologies?_adf.ctrl-state=hk5bq9wvb_4&_afrLoop=12049421939849512#!

Από Έντυπες Εκδόσεις Επιστημονικών Περιοδικών

Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, «Ελληνική Δικαιοσύνη»: Διμηνιαίο Νομικό Περιοδικό

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, «Νομικό Βήμα», Μηνιαίο Νομικό Περιοδικό

Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, «Αρμενόπουλος», Μηνιαίο Νομικό Περιοδικό

Από Βιβλιογραφία

(Από Μονογραφίες)

Χρυσόγονος Κ. (2006): *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη

(Από Κεφάλαια σε Συλλογικούς Τόμους)

Κοτζάμπαση Α. (2017): «Μέρος Β΄: Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα – Άρθρο 21»,
σελ. 526-574, σε Φ. Σπυρόπουλο, Ξ. Κοντιάδη, Χ. Ανθόπουλο και Γ. Γεραπετρίτη,
Σύνταγμα - Κατ' άρθρο ερμηνεία, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)

Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Τάυρος

τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479

www.ekdd.gr